

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KLASIČNU FILOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Solimaidos liber I
Ivana Polikarpa Severitana

Student: Judita Uremović
Mentor: dr. sc. Irena Bratičević

Zagreb, ožujak 2014.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Šibenski humanistički krug	4
3. Kratka biografija i književno stvaralaštvo Ivana Polikarpa Severitana.....	5
3.1. Biografija	5
3.2. Književno stvaralaštvo.....	8
4. <i>Solimaidos libri tres</i>	9
5. <i>Solimaidos libri tres</i> među rukopisima nekadašnje biblioteke Bizzaro (Bizar).....	9
6. Sadržaj uvodnih posveta i <i>Solimaidos liber I</i>	11
6.1. Uvodne posvete.....	11
6.2. <i>Solimaidos liber I</i>	13
7. Pjesnički uzori u uvodnim pjesmama i <i>Solimaidos liber I</i>	17
8. Razlike između prijepisa u rukopisu D.a.18. i tiskanog izdanja iz 1522.	25
9. Zaključak	28
10. Transkripcija uvodnih posveta i <i>Solimaidos liber I</i> iz rukopisa D.a.18.	29
11. Popis literature.....	41

1. Uvod

Razdoblje 15. i 16. stoljeća obilježeno je velikim političkim, kulturnim i vjerskim promjenama. S istoka provaljuju Turci, a s druge se strane raspada političko jedinstvo srednje i zapadne Europe. Istovremeno, na Apeninskom se poluotoku odvija veliki procvat u kulturnom i civilizacijskom pogledu. Taj procvat, „preporod“, odnosno novi vijek, *aevum novum* ili *aetas nova* kako su ga nazivali humanisti,¹ najavili su već u 14. stoljeću rani humanisti poput Francesca Petrarke (1303 – 1374). Izrazito zanimanje za antiku imalo je za cilj „otkrivanje izvornih ljudskih korijena“, „otkrivanje nečeg iskonskoga i vječnoga u samom čovjeku“.² Velik doprinos približavanju antičkim književnim izvorima dao je Manuel Hrisolora (oko 1350 – 1415), bizantski humanist, prvi učitelj grčkog jezika u Italiji, koji je krajem 14. stoljeća sastavio grčku gramatiku za svoje talijanske učenike. Do otprilike 1475. g., zahvaljujući nastojanjima Hrisolore i njegovih učenika, većina grčkih autora bila je dostupna u latinskom prijevodu.³ Obrazovni se sustav sveukupno reformira te se, umjesto srednjovjekovnih *septem artes liberales* (gramatika, retorika, dijalektika, aritmetika, geometrija, muzika, astronomija), razvija sustav od pet obrazovnih područja: gramatika, retorika, povijest, pjesništvo i moralna filozofija, zajedno nazvanih *studia humanitatis*.⁴

Hrvatska je veću kulturnu povezanost sa središtem humanizma imala zbog prometnih, trgovačkih i administrativnih veza, budući da je dio Dalmacije bio pod mletačkom vlašću. Talijanski su humanisti već od 14. stoljeća djelovali po jadranskim gradovima, a gotovo svi hrvatski renesansni pjesnici boravili su neko vrijeme u Italiji, ili radi školovanja ili radi posla.⁵ Unutar širokog spektra književnih žanrova, na hrvatskom i na latinskom jeziku, koji su se sve više stali razvijati i gajiti, svoje mjesto našla je i kršćanska epika na latinskom. Pored epova dubrovačkih humanista, poput *De raptu Cerberi* i *De vita et gestis Christi* Jakova Bunića (1469 – 1534), *De morte Christi* Damjana Beneše (1477 – 1539), potom *Davidijade* Marka Marulića (1450 – 1524), pažnju zaslužuje i ep *Solimaida* šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana, što je tema ovoga rada.

Osnovna je težnja ovoga rada doprinijeti, koliko je moguće, što točnijem smještanju Ivana Polikarpa Severitana u književno-povijesni kontekst. Tome će, nadam se, pripomoći određeni podatci iz uvodnih posveta *Solimaide*, analiza sadržaja i poetskih tehnika koje je Severitan

---

1 Stjepan Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, *Ivan Polikarp Severitan, Monoregija*, Golden Marketing i Narodne novine, Zagreb, 1998., str. 22.

2 Krasić, isto, str. 23.

3 Bratislav Lučin, „*Studia humanitatis* u Marulićevoj knjižnici“, *Colloquia Maruliana*, VI (1997.), str. 177., 178. Hrisolora je, također, početkom 15. stoljeća preveo Platonovu *Državu* na latinski, nakon čega je osobito porastao interes za Platona, što će rezultirati prijevodima i komentarima Platonovih djela i djela neoplatonista. Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 29.

4 Lučin, „*Studia humanitatis* u Marulićevoj knjižnici“, str. 170.

5 Mirko Tomasović, „Hrvatska renesansna književnost u europskom kontekstu“. Članak preuzet s internetske stranice <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/tomasovic.htm> (datum pristupa 20. 2. 2014).

primijenio pri gradnji toga epa, odnosno pregled utjecaja i pjesnika koje je imao za uzor. Druga je želja doprinos digitalizaciji djela hrvatskih latinista i stvaranju što obuhvatnije baze pretraživanja, zbog čega u prilogu radu donosimo prijepis prvoga pjevanja epa.

2. Šibenski humanistički krug

Šibensku kulturnu povijest 15. i 16. stoljeća obilježava trajna ugroženost ratom. Zaštitu, odnosno vrhovništvo Mletačke Republike Šibenik prvi puta prihvaća 1322. godine te pod njim ostaje do 1357. Ponovno podvrgavanje mletačkoj vlasti Šibenik priznaje 1412., kako će ostati idućih gotovo 400 godina. Na šibenskom se području, također u prvoj polovici 15. stoljeća, pojavljuju Turci, u 15. i 16. stoljeću haraju epidemije kuge, no ipak, unatoč svim nedaćama, Šibenik doživljava gospodarski uspon. Porast ekonomske moći omogućio je velike građevinske projekte, poput gradnje katedrale, i svekoliko kulturno uzdizanje.

Šibenik od 1422. g. zapošljava i učitelja kao općinskog službenika. Školom od 1464. do 1477. upravlja poznati latinski pjesnik Rafael Zovenzoni iz Trsta. Temeljna poetska znanja i široko humanističko obrazovanje šibenski su humanisti imali prilike stjecati najprije u rodnom gradu, gdje su, primjerice, dominikansku školu pohađali Šižgorić i pedesetak godina mlađi Severitan. Na daljnje bi školovanje išli u inozemstvo, osobito u Padovu i Rim. Plemićima i građanima je od 1405. godine grad plaćao ili sufinancirao školovanje u nekim drugim gradovima.

„Šibenski su humanisti bili međusobno povezani kulturnim i književnim vezama, što se očitovalo u razmjeni poslanica, pisama i pjesničkih iskustava, pa se danas u književnoj znanosti koristi prostorno-zemljopisni pojam šibenski humanistički krug“.⁶ Pojam obuhvaća sve šibenske pisce 15. i 16. stoljeća, a neki uključuju i pisce s početka 17. stoljeća, poput Ivana Tomka Mrnavića i Jakova Armolušića. Najugledniji predstavnici iz 15. i 16. stoljeća su Juraj Šižgorić (1445 – 1509) i četiri Vrančića: Antun (1504 – 1573), Mihovil (1507 – 1570), Faust (1551 – 1617) i Karlo (1609 – 1689).⁷ Toj se skupini pribrajaju i Ivan Polikarp Severitan, Dinko Zavorović (1540 – 1608), nekoliko Divnić (primjerice Juraj, kojega se često svrstava u zadarski humanistički krug)⁸, i dr.

---

6 Milivoj Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2002., str. 61.

7 Krešimir Čvrljak, „Humanist, polihistor i filozof Ivan Polikarp Severitan Barbula Šibenčanin i njegov komentar Seneki pogrešno atribuiranih etičkih distiha Dionizija Katona (1472 – ?)“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 12, 1-2 (1986.), str. 178.

8 Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika*, str. 86.

3. Kratka biografija i književno stvaralaštvo Ivana Polikarpa Severitana

3.1. Biografija

Ivan Polikarp Severitan, jedan od najsvestranijih humanista s kraja 15. i početka 16. stoljeća, rodom je iz Šibenika, grada koji su nazivali hrvatskom Spartom zbog odolijevanja Turcima i Mlecima. Severitan je bio teolog, filozof, pjesnik, gramatičar, povjesničar, politolog, poznat pod različitim imenima kojima se potpisivao: latiniziranim imenom *Ioannes Policarpus Severitanus*, te nadimcima *Barbula* i *Pompilius* i povremeno nepostojećim prezimenom stvorenim od imena majke *Lete*, *Laetus*.⁹ U prvom izdanju epa *Solimaidos libri tres*, koji je napisao u mlađim godinama, potpisao se imenom *Joannes Barbula Pompilius Sicensis Dalmata*. Zbog korištenja nadimaka često je u prošlosti nastajala zbrka o kome se zapravo radi, stoga je u kasnijim djelima sam Severitan razjašnjavao koje mu je pravo ime.¹⁰ Nastajala je također pomutnja i oko mjesta rođenja budući da je uz uobičajeni latinski pridjev za Šibenik *Sibenicensis* pisao i *Sicensis*. Skraćeni i neuobičajeni oblik pridjeva¹¹ naveo je mnoge na mišljenje da je Severitan s Krete ili iz Siska.¹² Što se godine rođenja tiče, danas je izvjesno da se rodio u Šibeniku 1472., a umro je vjerojatno u Rimu oko 1530.¹³

Školovao se, nakon osnovnog obrazovanja u rodnom Šibeniku, u Rimu i moguće drugim gradovima Italije kod poznatih učitelja Palladija Fosca iz Padove¹⁴, Marca Antonija Coccia,¹⁵ Pomponija Leta i Giovannija Sulpizija.¹⁶ Kretao se i u Korvinovu renesansnom krugu, u kojemu su se kretali mnogi, domaći i europski, značajni humanisti, „na čelu s Ivanom Vitezom od

---

9 Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 83.

10 Stjepan Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3, 5-6 (1977.), str. 10. i 12.

11 Skraćeni oblik pridjeva posljedica je mišljenja naših humanista „da se stara rimska kolonija *Sicum*, koja se nalazila kod Trogira, zapravo nalazila na mjestu današnjeg Šibenika“ te da se iz toga naziva razvilo hrvatsko ime grada Šibenik. Uz pridjeve *Sicensis* i *Dalmata* Polikarp u govoru u čast napuljske kraljice Ivane (napisanom 1513.) dodaje i *Calaguritanus*, što je također, „čini se, humanistički naziv za Šibenik.“ Krasić, isto, str. 11.

12 Ambroz Altamura, primjerice, i Serafin Crijević mislili su da je s Krete, prema toponimu *Sittia* (lat. *Sichium*), a Jakov Quetif i Jakov Echard mislili su da je iz Siska (lat. *Sisciensis*). Krasić, isto, str. 8. i 11.

13 Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 45.

14 Palladio Fosco, pisac povijesnog djela o Dalmaciji *De situ orae Illyrici*, predavao je humanističke znanosti u Kopru i nekim gradovima Dalmacije, možda i u Šibeniku. Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 14.

15 Marco Antonio Coccio Sabellico (1436 – 1506), humanist i povjesničar Mletačke Republike, predavao je retoriku u Udinama, Forliju i Veroni, a od 1484.g. do smrti humanističku književnost u Mlecima. Povremeno je odlazio u Rim gdje je predavao na Rimskoj akademiji. Krasić, isto, str. 14.

16 Giovanni Sulpizio Verolano od 80-ih godina XV. stoljeća predaje latinsku književnost na Rimskoj akademiji, a posebno je poznat kao vrstan komentator Vergilija. Pomponije Leto (1428 – 1497) od 1473. g. do smrti predaje isključivo u Rimu. Krasić, isto, str. 15.

Sredne kao inicijatorom, Korvinovim odgojiteljem, osnivačem sveučilišta i akademije znanosti u Požunu, te budimske Corvine, na čelu koje će kasnije biti knjižničar i teolog Ivan Zamanja.¹⁷

Odlaskom u Rim, oko 1489., pohađao je Rimsku akademiju Pomponija Leta, gdje je bio proglašen najboljim pjesnikom i ovjenčan lovorovim vijencem, vjerojatno 1490. ili 1491. godine.¹⁸ Taj događaj pjesnik sam spominje na više mjesta,¹⁹ pa tako i u uvodnoj pjesmi posvećenoj Girolamu iz Ferrare, o kojoj će više biti rečeno u nastavku rada. Nadimak *Pompilius* stekao je vjerojatno tom prigodom budući da je Pomponije Leto imao običaj pridavati akademske pseudonime svojim polaznicima, osobito ovjenčanim pjesnicima.²⁰ Stupio je, po povratku u Šibenik, u dominikanski red oko 1491./1492. godine, a već 1493. bio je zaređen za svećenika.²¹ Odgojiteljem (*ahorchiriacus*)²² u novicijatu i predavačem nekih filozofskih predmeta bio mu je šibenski dominikanac Grgur Baba (*Gregorius Baba Sibenicensis*),²³ kojega spominje i Luka Morosini u svojoj uvodnoj pohvali prvog izdanja *Solimaide*. Šibenski samostan plaćao mu je nastavak školovanja u Ferrari i Bologni, gdje studira filozofiju i teologiju od 1494. do 1500., te uz odobrenje tadašnjega generala reda Joakima Torrianija polaže doktorat u Ferrari²⁴ i ondje obavlja službu učitelja studenata dominikanaca (*magister studentium*). Za mogućnost stjecanja doktorata program školovanja za članove dominikanskog reda pretpostavljao je obično između osam do deset godina, stoga šest godina za stjecanje naslova doktora potvrđuje Severitanove izvanredne kvalitete i sposobnosti.²⁵ Godine 1501. bio je imenovan rektorom generalnog učilišta (*regens studii*) u Perugi, potom u Anconi, a naposljetku iste godine na vlastiti zahtjev

---

17 Čvrljak, „Humanist, polihistor i filozof Ivan Polikarp Severitan Barbula Šibenčanin i njegov komentar Seneki pogrešno atribuiranih etičkih distiha Dionizija Katona (1472 – ?)“, str. 183. i d. Ostali hrvatski humanisti Korvinova kruga, koje Čvrljak navodi, su: Ivan Česmički kao središnja ličnost kruga, Petar Džamanjić, Ludovik Crijević Tuberon, Serafin Bunić, Feliks Petančić, Jakov Statilić, Ivan Duknović, Pavao iz Ivanića, Juraj Augustin Zagrepčanin, Stjepan Brodarić, Antun Vrančić, Juraj Utišenić Martinušić, Ivan Štafilčić, Trankvil Andreis, Toma Bassegli, zadarski pjesnik A. Cortese Dalmata, Vitezovi sinovci Mihajlo i Vladislav, zagrebački kanonik Martin iz Ilkuša, Filip Gradić, Vinko Dubrovčanin, Zadrani Antun Duka(n) Dalmata i Nikola Modruški.

18 Od hrvatskih je pisaca uz Severitana naslov *poeta laureatus* na Pomponijevoj Rimskoj akademiji stekao još Ilija Crijević (1462/63 – 1522) godine 1484. Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 16. Nije poznato za koju je pjesmu ili pjesme Polikarp tada bio nagrađen. Krasić, isto, str. 32.

19 Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 41.

20 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 17.

21 Odobrenje da se zaredi prije navršene 23. godine dobio je od tadašnjega generala dominikanskoga reda Joakima Torrianija. Krasić, isto, str. 18.

22 Krasić, isto, str. 19. U hrvatskom pretisku *Monoregije* iz 1522. piše *chochiriacus* ?, što je prevedeno riječju učitelj, a ime Grgura Babe prevedeno je imenom Juraj Balbo Šibenčanin. Ivan Polikarp Severitan, *Monoregija*, Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine 1998., str. 140, 141.

23 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 19.

24 Iste je godine u Ferrari doktorirao i Trogirani Petar de Andreis. Krasić, isto, bilj. 79, str. 21.

25 Krasić, isto, str. 19 i d.

biva prebačen u Šibenik gdje predaje na gradskoj školi.²⁶ Ondje je radio devet godina, dakle, do 1510. godine. No, uslijed kleveta koje su o njemu po Šibeniku proširili neki Epiranin i Mlečanin te huškali Šibenčane protiv njega,²⁷ tražio je od generala reda Tome Kajetana premještaj u Sulmonu, gdje ostaje do 1515. godine i predaje humanističku književnost.²⁸ Nakon toga predaje filozofiju i gramatiku po mnogim gradovima Italije, osobito po gradovima Urbinske Vojvodine, primjerice u Gubbiju, Cagliju, te u Perugi i Bevagni,²⁹ do 1525. godine kada ga je vrhovna skupština dominikanskoga reda premjestila u rimski samostan Santa Maria sopra Minerva.³⁰

Urbinska je Vojvodina tijekom 15. i 16. stoljeća postala, „zahvaljujući ljubavi prema znanosti i umjetnosti svojih vojvoda“,³¹ jedno od najvažnijih humanističkih kulturnih središta Italije. Veoma su značajno pokroviteljstvo humanisti imali u glasovitom vojvodi Federicu da Montefeltro (r. 1422., vladao 1444 – 1482) i njegovom sinu Guidobaldu I. (r. 1472., vladao 1482 – 1508). Poznato je da je Severitan bio u bliskim prijateljskim odnosima s Guidobaldovim nećakom i posvojenim sinom, unukom Federica da Montefeltro, urbinskim vojvodom Francescom Marijom della Rovere (r. 1490., vladao 1508 – 1538). Francescu Mariji i njegovu sinu Guidobaldu II. posvetio je četiri svoja djela,³² koja su bila izdana 1522. godine, kada je Francesco Maria ponovno uspostavio vlast u Urbinskoj Vojvodini nakon šestogodišnje ekskomunikacije i izгона od strane pape Lava X. (papa 1513 – 1521).³³ Nije utvrđeno kojom se prilikom Severitan upoznao s urbinskim vojvodama, no moguće je da ga je Guidobaldu da Montefeltro preporučio Juraj Dragišić (oko 1445 – 1520, *Georgius Benignus de Salviatis*), Guidobaldov osobni prijatelj i odgojitelj,³⁴ čiji je ugled sezao sve do pape Julija II,³⁵ strica Francesca Marije della Rovere.

---

26 Branimir Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 17, 1 (1991.), str. 191.

27 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 22.

28 Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 44.

29 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 27. i d.

30 Krasić, isto, str. 28.

31 Krasić, isto, str. 31.

32 Krasić, isto, str. 32. Guidobaldu II. je posvetio epove *Solimaidos libri tres* (izd. 1522.) i *Feretreidos libri tres* (izd. 1522.), a Francescu Mariji prijevod s grčkog na talijanski Izokratovog djela *Ad Nicoclem Salaminis regem* (nema oznake godine izdanja) i *Monoregia* (izd. 1522.). v. Krasić.

33 Krasić, „Politička misao šibenskog humanista Ivana Polikarpa Severitana“, str. 14. – 19.

34 Čvrljak, „Humanist, polihistor i filozof Ivan Polikarp Severitan Barbula Šibenčanin i njegov komentar Seneki pogrešno atribuiranih etičkih distiha Dionizija Katona (1472 – ?)“, str. 185.

35 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 31.

3.2. Književno stvaralaštvo

Severitan se kao svestrani humanist okušao u pisanju djela iz područja teologije, filozofije, filologije, povijesti, prirodnih znanosti i poezije. Napisao je latinsku gramatiku³⁶ (dovršena prije 1516., izdana 1518. u Perugi), namijenjenu studentima za pripremu za studij retorike; komentare na latinsku gramatiku Elija Donata i na etiku Dionizija Katona,³⁷ objedinjene u jednome djelu (izdano 1517. u Perugi i 1520. u Milanu); prijevod Izokratovog djela³⁸ s grčkog na talijanski i komentar na njega (napisano prije 1516., tiskano 1522. ili 1523.). Pisao je također komentare na Perzija, Juvenala i na sva Plinijeva djela, no ti komentari još nisu pronađeni.³⁹

Izgubljena su zasad, također, a poznata po naslovu ili spomenu, dva djela, povijesnog i prirodnoznanstvenog sadržaja, povijest grada Gubbija (*Reipublicae Eugubinae historia*) i djelo o središtu zemlje.

Jedino sačuvano s područja filozofije i jedino zasad na hrvatski prevedeno djelo je političko-filozofski traktat o suvremenom vladaru, *Monoregia*⁴⁰ (napisan i izdan 1522. g. u Veneciji). Još jedno prozno djelo je sačuvani govor u čast napuljske kraljice Ivane Aragonske, održan 12. srpnja 1514., prigodom njezina svečanog dolaska u Sulmonu.

Od poetskih ostvarenja poznata su nam tri epa, ep o stvaranju čovjeka, padu u grijeh i obnovi, *Solimaidos libri tres* (izdan 1509. u Rimu i 1522. u Veneciji); ep o povijesti urbinskih vojvoda Montefeltro, *Feretridos libri tres* (napisan 1522. u Cagliju, izdan 1522. u Veneciji); te izgubljeni spjev u čast Ovidija, *Populeis*; jedna pjesma u čast Jakova Bunića tiskana je u Bunićevu djelu *De vita et gestis Christi eiusque misterii et documentis*, izdanom u Rimu 1526.; i, možda od najveće važnosti za veličinu njegova imena, a nama samo po naslovu poznato djelo *Historiae Dalmatiae* ili *De laudibus Dalmatiae* ili *De Laudibus Illyriae*, koje vjerojatno nije bilo tiskano.

---

36 Puni naziv je *Grammatices, horisticae, methodicae et exegeticae libri tres et De arte metrica libellus cum Arte retrogradi carminis, opus tum brevissimum, tum omnium artis grammatices vtilissimum*. Napisao je također zasebno djelo o latinskoj metrici *De retrogradi natura*, prije 1514., danas izgubljeno. Krasić, isto, str. 41 i 48.

37 Puni naziv je *Dionisii Appollonii Donati De octo orationis partibus libri octo ad novam et optimam limam deducti et Senece Junioris Catonis Cordubensis Ethycorum libri quattuor cum commetarijs*. Krasić, isto, str. 36.

38 *Pro Isocratis moralis Philosophie commentarijs, Vernacula interpretatio: nela quale si contene tuti li instituti duno regno, citate, cura domestica, et uiuere ciuile di se stesso opera diuina*. Krasić, isto, str. 43, 44.

39 Krasić, isto, str. 48.

40 *Monoregiae: ex qua conijcitur totius humanae uitae modus libri quatuor*. Krasić, isto, str. 45.

4. *Solimaidos libri tres*

Ep *Solimaidos libri tres*⁴¹ Severitan je napisao prije svoje 25. godine, odnosno prije 1497., dok je bio student teologije u Ferrari, na nagovor urbinskog vojvode Guidobalda da Montefeltro.⁴² U posveti 2. izdanju iz 1522. Severitan moli Guidobalda II. della Rovere (r. 1513 – 1574) da ga uzme u zaštitu kao što su to činili i njegov otac i djed, te navodi da je djelo napisao na poticaj djeda po majci, vojvode Guidobalda I. da Montefeltro.⁴³ Naslov epa upućuje na, malo šire gledano, mjesto Kristova podrijetla Jeruzalem (*Hierosolyma*, skraćeno Salem, lat. *Solyma*).

Solimaida je kršćanski, biblijsko-religiozni, humanistički ep u tri pjevanja s ukupno 979 stihova. U prvom je pjevanju 269, u drugom 460, te u trećem 250 heksametara. Svaka pojedina knjiga obrađuje po jednu kršćansku ideju, prva knjiga stvaranje (*creatio*), druga pad u grijeh (*lapsus*) i treća obnovu ljudskog roda (*reparatio*). Temu pretežno crpi iz starozavjetne Knjige postanka, poglavlja 1 – 3 i 6 – 9, u kojima se govori o stvaranju svijeta i čovjeka, padu u grijeh, potopu i Noi, te iz evanđelja, osobito Matejevog, poglavlje 2, gdje se govori o poklonstvu maga novorođenome Isusu u Betlehemu. Povezivanjem Starog i Novog zavjeta, Severitan se prihvatio kompleksnijeg posla od svojih suvremenika koji su za temu izabirali jednu samostalnu priču ili jedan izdvojen biblijski motiv. Proznu je građu prestilizirao u ep antičkoga, odnosno Vergilijevog tipa, u skladu sa zahtjevima humanističke poetike svoga vremena.⁴⁴

5. *Solimaidos libri tres* među rukopisima nekadašnje biblioteke Bizzaro (Bizar)

Ep *Solimaidos libri tres* prema prvom tiskanom izdanju u Rimu 1509. godine prepisao je dubrovački kanonik Rafo Radelja (1769 – 1831) uz druga djela različitih autora unutar kodeksa D. a. 18., koji se nalazi u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku među rukopisima nekadašnje biblioteke Bizzaro.⁴⁵ Kodeks je očuvan i uvezan u kartonske korice s kožnim uglovima i hrptom. Na hrptu je utisnuto: FLAVII / MONDEGAI / GEORGII / CARMINA.

41 Prvo izdanje iz 1509. nalazi se, prema mojim saznanjima, u vatikanskoj i harvardskoj knjižnici.

42 Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, str. 34.

43 Krasić, isto, str. 34. i d.

44 Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, str. 193.

45 Biblioteka Ivana Bizzara (1782 – 1833), dubrovačkog pjesnika, kolekcionara i bibliofila, bila je do 1947. zaboravljena u Bizzarovoj palači i u ljetnikovcu obitelji Zuzorić u Brsečinama, te je potom bila otkupljena od nasljednika i podijeljena između Dubrovačkog državnog arhiva i Historijskog instituta u Dubrovniku. Dubrovački je institut tako, između ostale građe, došao u posjed 72 rukopisa, kojima je dana signatura D. a. Neki su rukopisi autografi (Stijepo Bašić, Marko Bruerović, Ignjat Đurđević, Dživo Šiškov Gundulić, Vlaho Mordžin i Bernard Zuzorić), dok su ostali prijepisi različitih dubrovačkih prepisivača (Horacije Mažibradić, Antun Gleđević, Marin Zlatarić, Ivan Altesti, Đuro Ferić, Euzebije Baseljić, Klement Rajčević, Rafo Radelja, Marko Marinović, Inocent Čulić). Miroslav Pantić, „Rukopisi negdašnje biblioteke Bizaro u Historijskom institutu u Dubrovniku“, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, 8/9 (1962), str. 558. – 562.

Veličine je 25,1 x 18 cm, a listova ima 249, naknadno numeriranih olovkom. Na prvom je listu Baldovin Bizzaro (1823 – 1848) napisao *Index hujus voluminis*. Rukopis sadrži djela šest autora, Izaije Koena (1517 – 1599, *Jacobus Flavius Eborensis seu Didacus Pyrrhus Lusitanus*), Miha Mondegaja (1649 – 1716, *Michael Mondegaius Ragusinus*), Ignjata Đurđevića (1675 – 1737, *Ignatius Georgius*), Junija Palmotića (1607 – 1657, *Junius Palmotta*), Frana Staya (1722 – 1793, *Franciscus Stay*) i Ivana Polikarpa Severitana.⁴⁶

Prijepis prvog izdanja *Solimaide* posljednji je u rukopisu na ukupno 26 listova, 220r – 246v. Na 220r piše ime pjesnika i naslov djela: *Joannis Barbulae Pompilii / Sibenicensis Dalmatae / Theologi Praedicatorum Ordinis / Solimaidos / Libri Tres. / In quibus tradidit / Creationem, Lapsum, et Reparationem / Humani Generis. / Opus Aureum*. Tiskana je, kako piše u kolofonu na 246v, 16. svibnja 1509. u Rimu za pontifikata Julija II. (1503 – 1513), uz odobrenje Giovannija Rafanellija iz Ferrare, umijećem Stefana (Étienne) Guilleryja (djeluje u Rimu 1506 – 1524), na trošak španjolskog knjižara Juana iz Villanueve: *Impressum Romae / Auctoritate Theologorum Principis Reverendi Magistri Joannis Raphanelli Ferrariensis, Ordinis Praedicatorum, Sacri Palatii Apostolici Magistri; Arte Stephani Guilliretti: Impensis vero integerrimi Viri Joannis de Villa Nova Hispani Librarii. / XVI. Kalend. Junii MDIX. / Triumphante Divo Julio Secundo / Pontifice Maximo*.

Prijepis sadrži uvodne posvete trojice autora, pismo Luke Morosinija iz Šibenika (*Lucas Maurocenus Sibenicensis*; 221r - 222r), pohvalni epigram Pietra Paola Modesta iz Viterba (*Petrus Paulus Modestus Viterbiensis*; 222r) i pohvalni epigram Michelea iz Parme (*Michael Parmensis*; 222). Slijede četiri kraće pjesme samoga Severitana, tri u elegijskom distihu (222v - 223v) i četvrta u heksametru (224). Prva je knjiga *Solimaide* prepisana na 225r - 231r, druga na 231v - 240v, i treća 241r - 245v. Na 246r nalazi se Severitanova kraća heksameterska pjesma *Ad librum*. Uvodne pjesme nisu obilježene brojem stihova, dok je u epu numeriran svaki peti stih. Prosječno se na svakoj stranici u prvom pjevanju epa u rukopisu nalazi 24 stiha.

---

46 Pantić, isto, str. 570., 571.

6. Sadržaj uvodnih posveta i *Solimaidos liber I*

6.1. Uvodne posvete

Luka Morosini, dominikanac iz Šibenika (*Lucas Maurocenus Sibenicensis Dalmata Ordinis Praedicatorum*), pismo upućuje Girolamu Sacratiju (*Hieronymus Sacratius*), ferarskom patriciju, naučitelju oba prava, apostolskom protonotaru i auditoru napuljskog kardinala Oliviera Carafe (*Oliverius Carapha*, 1430 – 1511). Započinje pismo pohvalom Girolama i oca mu Giacoma za koga kaže da je Severitana uzeo pod svoju skrb (*ex adoptione tanti Viri filius Jacobi Sacrati tui olim Genitoris Barbula*). Razjašnjava kako je *Solimaida* naslovljena prema prvom gradu protjeranog⁴⁷ naroda od kojega je potekao Krist, a koga Barbula prikazuje kao stvoritelja svega (*Opus, cui Titulus est Solimaidos, a prima Apellaicae Gentis urbe sic dictus, a quo oriundus est ille rerum omnium Conditor Cristos, quem cuncta hic inducit creantem... Barbula*). Hvali Severitana kako je pjesmu tako skladno spjevao da se čini gotovo drugim Vergilijem (*adeo concinne cecinit, ut alter suo carmine Maro videatur*), no da se tome ne čudi budući da su mu učitelji bili Giovanni Rafanelli iz Ferrare (*Joannes Raphanellus Ferrariensis*) i šibenski dominikanac Grgur Baba (*Georgius Babba Sibenicensis Ordinis Praedicatorum Frater*). Giovannija Rafanellija (umro 1515.), inkvizitora Ferrare i Modene (1481 – 1514),⁴⁸ službenog teologa papinskog dvora odnosno „učitelja Svete apostolske palače“ (*Sacri Palatii Apostolici Magister*, 1502/ 1503 – 1515), naziva snažnim kormilom klonule vjere i dikom Muza, koji od malih nogu štuje aonske izvore (*a teneris unguiculis colentem Fontes Aonios*). Grgura Babu, već prije spomenutog Severitanovog odgojitelja u novicijatu, šibenskog dominikanca, za kojega kaže da je postigao naslov bakalaureus u Perugi (*Bachalarius Perusinus*), hvali kao izrazito vještog u književnosti i veoma čvrstog u vjeri. Sâmo djelo pohvalnim riječima opisuje kao raznoliko, a ujedno i postojano, oštromno i precizno, izraženo s mnogo plemenite rječitosti. S velikim divljenjem spominje Severitanove četiri knjige Iliride (*O si videres Libros Quatuor ejus Illyridos... te stupor invaderet!*), u kojima je sadržan vječni spomen na samoga Girolama i Oliviera Carafu, a koje još nisu izdane jer je, kako i sam Girolamo zna, Pompilije mrzak protivnicima zbog svojih vrlina i dobrih običaja (*Hos nondum edidit, a suis odiosus, ut nosti, virtutibus, et bonis moribus adversantibus.*). Svesrdno potiče na čitanje Severitanovih djela, unatoč pričama (*omissis fabulis*). Radi se, moguće je, o već spomenutim protivnicima i klevetama koje su se o Severitanu pronijele Šibenikom i zbog kojih je godinu dana nakon tiskanja *Solimaide* otišao u Italiju. Zaključuje pismo ističući kako Severitan posvećuje ovo djelo Girolamu na njegov, Lukin nagovor, te ga laskajući ohrabruje da iskaže podršku budući da je pod Božjim i Girolamovim vodstvom Severitan obuhvatio sav kršćanski nauk i, koliko god dublje istraživao kako prirodne tako božanske stvari (*quamvis altiora scrutetur cum Physicis,*

47 Pridjev *Apellaicus* preveden je pod pretpostavkom da je izveden od grčkog glagola ἀπελάωνω, koji može značiti „odvesti, izbaciti“ i u pasivu „biti protjeran“.

48 Michael M. Tavuzzi, *Renaissance Inquisitors: Dominican Inquisitors and Inquisitorial Districts in Northern Italy, 1474 – 1527*, Leiden; Boston: Brill, 2007., str 90.

tum Divinis rebus), ipak se onima koji ga ne poznaju, neće činiti prebrzo iscrpljenim niti shrvanim prekomjernošću tako duboke pučine (*obrutus inundatione tam profundi Pelagi*).

Drugu posvetu napisao je Pietro Paolo Modesto iz Viterba (*Petrus Paulus Modestus Viterbiensis*). Radi se o pohvalnom epigramu, popratnici od četiri elegijska distiha, naslovljenoj *Ad lectorem*. Pjesnik u četiri stiha potiče mladiće, koji štiju naloge vrhovnoga Gromovnika, na čitanje Severitanova djela. Neka im ne bude mrsko, kaže, u slobodno vrijeme čitati tu slavnu knjigu jer im može donijeti obilje spasa. U iduća dva stiha opisuje temu djela: počela svijeta i opći potop (*primordia Mundi / Edocet, et vastas Deucalionis aquas*). Završava pohvalnim distihom kako Barbula doista otkriva slavne tragove Krista Otkupitelja primjerima koji su dobro poznati čestitima.

Treću posvetu napisao je senior Michele iz Parme (*Senior Michael Parmensis*). Deset elegijskih distiha upućuje Girolamu Sacratiju, oslovlivši ga službenom titulom, naučiteljem oba prava, apostolskim protonotarom i auditorom Oliviera Carafe. Započinje pjesmu izravnim obraćanjem Girolamu, nazivajući ga ferarskim ponosom, preporučivši mu da dobrohotno primi ono što mu je Barbula Pompilije spjevao jer je pod njegovim vodstvom Kaliopa izabrala vještog pjesnika. Ovo djelo ne sadrži ništa iskrivljeno te stoga nema opasnosti ni za koga tko će dublje u njega zaći, osim ako njime ne zavlada zavist. U iduća dva distiha opisuje prirodu zavisti: ona tužna teži k vrlinama, dok istodobno štjuje odvratni Tartar; taj izjedajući jal nikada ne umire, čak ni na zalazu života, nego uvijek pritišće srce, koje je toga svjesno. Završava molbom Girolamu, nazivajući ga bogom (*noster Deus*), neka primi ovaj mili dar i neka ga ne odbaci iako je malen.

Slijede četiri kraće Severitanove pjesme, prve tri u elegijskom distihu i četvrta u heksametru. Prva, sastavljena iz četiri elegijska distiha, posvećena je poštovanome ocu Stefanu Stanchariju (*Stephanus Stancharius*), dominikancu, bliskom prijatelju i pratiocu glasovitoga oca Giovannija Rafanellija iz Ferrare. Posvećuje mu ovu pjesmu kao poticaj da zamoli Rafanellija za dopuštenje da se ovo djelo tiska. Pjesma je jedna rečenica kojom iskazuje molbu Stefanu da ga podrži kako bi Rafanelli odobrio tiskanje knjige. Rafanellija oslovljava skraćenim imenom (*Raphanus*), naziva ga drugim Bogom (*Deus alter*), ferarskim ponosom i slavom Italije (*gloria Gentis Hesperiae*).

Druga je pjesma, sastavljena iz dvanaest elegijskih distiha, upućena dominikancu Giovanniju Rafanelliju, kojega, uz titulu službenog papinskog teologa, u svojoj posveti naziva i najsjajnijim pjesnikom. Posvećuje mu ovu pjesmu kojom ga moli da odobri tiskanje djela budući da se bez njegova pristanka ništa u Rimu ne može tiskati. Započinje obraćanjem knjizi, kojoj nalaže da požuri do Rafanellija i gane ga sljedećim riječima. Njemu, Rafanelliju, sjaju vrlinâ i vjere, blagom ocu, poslao ju je Pompilije Barbula ne bi li bio naklonjen pjesniku slabih snaga. Nastavlja laskavim riječima kako bez Rafanellija neće biti dodijeljena slava Pompilijevim muzama i kako nema veće slave za gospodara nego da zaštiti svoga slugu: to je osobina kraljeva. Ponosita muza (*Musa superba*), kaže, traži njegovu naklonost. Naziva ga svetim među bogovima (*sancte Deûm*) i uspoređuje s Cezarom: neka ne dopusti da se o njemu

govori da je drugačiji od Cezara, koji je bio velikodušan. Imponira mu i kao pjesniku, „uvijek slavni u umijeću Apolonove lire“ (*Semper Apollineae clarus in arte Lyrae*). Završava pjesmu kako će trošak tiskanja podnijeti Juan iz Villanueve (*Villa dedit genitum Nova nobis ecce Joannem / Haec cavo prudens ipse subibit onus*), a Rafanelli će putem pjesme živjeti vječno jednako kao i po položenim zavjetima.

Treća Severitanova pjesma, sastavljena iz četiri elegijska distiha, naslovljena je *Pompilius ad librum*. Započinje obraćanjem knjizi neka izađe iz ovog zatvora kako bi ugledala svjetlost, i neka ne sumnja da će biti posvuda čitana jer će joj zaštitnik, poslan s neba, biti sveti⁴⁹ pjesnik Nikola iz reda, slavnog njemačkog podrijetla (*vates ordine Chiriacus / Nicolaos Alemana clara ab origine Proles*), koji je bio na čelu reda izvrsnog Nektora (*Cui data cura quoque est ordinis egregii / Nectoris*). On, štovatelj vrline i ljubitelj vjere, neka zajedno s knjigom živi sretan kroz vjekove.

Posljednja Severitanova pjesma, ujedno i posljednja uvodna posveta, sastavljena iz dvadeset heksametara, posvećena je preplemenitome Girolamu iz Ferrare kojega, uz službenu titulu predstojnika crkvenog i svjetovnog prava (*Pontificii, Caesareique juris moderatorem*), apostolskog protonotara i auditora napuljskog kardinala Oliviera Carafe, naziva potomkom i dikom gotovo božanske loze Sacrati. Ova pjesma ujedno je i posveta cijeloga djela Girolamu (*Pompilii Carmen, quo sibi dicavit opus*). Započinje na ovidijevski način riječima *ille ego, qui*, ja sam onaj koji je nekoć posvuda tužan lutao. Sljedeća tri stiha pohvala su Girolama, u kojima ga naziva upraviteljem kuće Carafa (*Caraphici Moderator maxime Tecti*), ferarskom dikom i drugim bogom (*alter Deus*). Pjesnik mu je odlučio podići vječni spomen, kip kolosa, vrhove piramida i palače postavljene na visokim stupovima, te nastavlja u antičkom tonu, „dok god rimski građani pohode Kapitolij“. Spominje kako je odavno stekao naslov *poeta laureatus* (*quoque diu merui virides decerpere Lauros*), te ga moli da ovaj dar smatra dostojnim svoje naklonosti. Girolamu, poradi ove pjesme, neće naštetiti vrijeme niti će propasti spomen obitelji Sacrati dok god Severitan bude živ.

6.2. *Solimaidos liber I*

Prva knjiga započinje proemijem od 18 stihova, ekspozicijom predmeta (1 – 8) i invokacijom (9 – 18). Pjevat će, kaže, o oduvijek silnom Stvoritelju neba i zemlje, koji sve pokreće a Njemu samome nijedno vrijeme ne može naštetiti. Ljudski rod, koji je Bog stvorio, živio je bez mukâ dok nije pao od opakog neprijatelja (*scelerato hoste*). Naposljetku je, pak, primivši božanski dar, pohrlio k uzvišenim zvijezdama gdje čista vrlina uma može svetkovati.

Invokaciju upućuje Bogu i muzi Klio, koja neka mu dopusti piti s helikonskog svetog izvora i neka ga poškropi čistom vodom. Iako piše u heksametru, neće pjevati o Troji koja

---

49 Riječ *Chiriacus* prevedena je pod pretpostavkom da se radi o izvedenici grčkog pridjeva *κυριακός*, koja može značiti „Gospodnji, svet“. Istu riječ Severitan koristi u pjesmi *Ad librum* na kraju *Solimaide* u prijepisu prvog izdanja, u stihovima u kojima hvali Tomu Kajetana: *hic fatorum numine fulget / Chiriaci Princeps felix atque Ordinis auctor*. Moguće je da se *Chiriacus* treba vezati uz *ordine*, tada možda u značenju „iz svetoga reda“.

je propala krivnjom Tindarejeve kćeri (*Trojam, olim namque ruentem / Crimine Tyndaridis*), niti će pjevati o Tebi, niti će Ematiju, tj. Tesaliju, ispuniti rimskim kostima (*ossibus haud hic / Implebo Aemathiam Romanis*).⁵⁰ Pjevat će o onome što se klanja svetoj zvijezdi, odnosno Kristu (*quae sanctum sidus adorant*).

Narativni dio započinje (19 – 29) stvaranjem zvjezdanoga kruga (*Orbem / Sidereum*), potom anđela (*nobilis omnes / Aligeros*). Prvak među anđelima bio je oholi Lucifer, koji je u dobrom poretku izveden iz ničega (*ex nihilo dependens ordine pulchro*), a potom je zbog častohleplja pao u tartarski jaram. K stigijskim močvarama, gdje Haron prevozi duše izvana na mračnu obalu, lako silazi i ljudski razuzdan um (*Effera mens Hominum*).

Nastavlja stvaranjem (30 – 34) redom ptica, riba, biljaka i životinja. To je sve (35 – 42) s nebesa gledao stvoritelj silni, Jupiter (*conditor ingens Juppiter*), nepoznat u dalekim krajevima (*nunquam peregrinis notus in oris*). U njemu je sadržano sve (*Omnia quo constant*) i sve mu se divi kao Bogu stvoritelju svega, prvih božanstava i neba učvršćenog zviježdem.

Slijedi sedam stihova Isusovih atributa (43 – 49). On je najveća radost Božjega srca, vječni pobjednik, nepoznat jadnim umovima, nova slava svijeta, vječno okreće zvijezde, nebo i zemlju, sve pokreće u vječnom poretku (*Ordine aeterno*), a sam stoji nepomičan i ostat će zauvijek. Pjesnik uvodi Duha Svetoga kako bi zaokružio opis Svetog Trojstva (50 – 54). S Duhom Svetim Bog i Sin plamte kao jedan Bog, žive vječno bez starenja, svime vladaju i svaki naraštaj im se divi i na koljenima klanja.

Bog se obraća Sinu te razlaže poredak svijeta i plan o stvaranju čovjeka (55 – 87). Podsjeća kako se Lucifer uzoholio zbog moći koje je imao. Bog je postavio zrak (*Aëra*) ispod etera (*Aetheris*), a Neptun, Saturnov potomak, vodama je ispunio zemlju. Sunce (*Phoebus*) obavlja svoju putanju i vidi se mladi Mjesec (*Diana soror nullo concussa labore*). Bogu, koji je stvorio sve iz ničega (*nihilo qui cuncta creavi*), sve je podložno. Čovjeka, kojega će stvoriti, naziva jedinom slikom Božjom (*Solus imago Dei*) i želi da bude čist te da ga krhkoga ne uznemiruju nepravde neba niti da ga straše bolesti. Taj slavni potomak, svjedok Božji (*superstes / Clara propago Deo*), neka lijepim riječima izlaže tajne neba, neka štuje trojedinoga Boga, neka se ženi i ispuni zemlju potomstvom. No, odmah u idućem stihu kaže *o miserum!* i proriče pad čovjeka u grijeh zbog neobuzdane požude, bremena tartarskog Plutona.

Slijedi opis stvaranja Čovjeka (88 – 98) i njegovih osobina (99 – 112). Bog je podigao iz zemlje blistava mladića, kroz čije žile je prokolala božanska krv (*divinus sanguis*). Pepeo koji će živjeti, počinje se micati po snazi roditelja (*mole genitoris*) i zapanjeno (*stupidi*) se divi hramu Gromovnika (*tecta Tonantis*). Nakon što su odozgo puštene miomirisne riječi (*redolentia verba*), Jupiter je veseo promatrao kako jedinstven na svijetu Feniks (*Unicus in terris Fenix*), u kojemu počiva nebeski duh (*relictus / Spiritus aethereus*), žuri svetim koracima, u želji da ispuni zapovijedi Gromovnika, raznoseći sjeme dano svijetu putem blagih vanjskih osjeta

---

50 Pri tom aludira redom na Vergilijevu Eneidu, Stacijevu Tebaidu i na Lukanovu Farsaliju. Navedena tri epa spominju se također u Marulićevoj *Davidijadi* istim redosljedom i vrlo sličnim naznakama, zbog čega Glavičić pretpostavlja međusobni utjecaj dvaju pjesnika. Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, str. 194.

(*placidis ... / Sensibus externis*). U njemu su također živost uma (*ingenii vigor*) i unutarnji osjeti (*Interni sensus*), što naziva životnim darovima, te milost govora kao „pratnja“ umu (*comitatur ... / mentem*). Um je vječan (*perpetuam*) i nikada pod pritiskom (*depressam*) vremena. Iako živi pod nebom u vremenitom obliku (*in tempore forma creata*), njegova svjetlost nikada ne jenjava, za razliku od tijela koje će uništiti iznemogla starost.

Sve stvorenje se okupilo i divi se Čovjeku, svom Gospodaru (*Virum ... / suum Dominum*), te laskavim riječima pozdravljaju Upravitelja svijeta (*Rectorem Orbis*) (113 – 116). Prvi se tom ocu (*patrem*) obraća još mladi Feb (124 – 150). Započinje govor pozdravljajući ga kao svog krotitelja, Bogu miloga (*chare Deo, domitor mi*), uzvišeni porod Gromovnika (*celsa Tonantis / Viscera*), krasnog roditelja i slavu zemaljskog svijeta (*pulchre Parens, Terrarum gloria*). Feb dolazi pred Njega kao Titan, koji poznaje vrijeme i stanje na nebu i zakon po kojem se kreću zvijezde. On drži niti sudbine (*Parcis stamina ... / Accipio*) pod vodstvom Božjim (*Deo duce*) i po zapovijedi svemogućega Jupitera (*Juppiter omnipotens*) vodi unatrag sedam zvijezda (*sidera septem*) koje upravljaju vječnim tijekovima neba. Pokazuje mu tajne neba (*Mundi Secreta noto*) i kazuje kako mjeri središte i polove (*Centrumque, Polosque / Hic metior*). Opisuje svoju putanju ka zapadu (*fuscus visurus Hiberos / Pallidus Oceani*) i onda ponovno s istoka na kolima s konjima, a njegova sestra Feba (*Phoebe Soror*) ublažava hladnoću zemlje svojim licem okrenutim prema zemlji (*quam contemperat ore / Vicino Terris*). Sve to govori blagom ocu (*Alme Pater*), nebeskoj diki (*decus aethereum*), potomku Gromovnika (*stirps certa Tonantis*), zato što je sva božanstva Bog ovdje postavio radi njega. Završava poticajem čovjeku da zapovijeda silama (*praecipe nostris / Numinibus*) i da bogat svime vlada, i to govori kao molitvu svega (*Cunctorum ex voto, ... rerum*) što je Bog stvorio iz ničega (*Conditor ingens / Fecerit ex nihilo*).

Riječ preuzima Bog (152 – 204), vladar gornjega svijeta, zemlje i podzemlja (*Rector Superum Telluris, et Alti*). Obraća se čovjeku, plemenitom potomku (*Nostrum generosa propago*), i nadjeva mu ime Adam (*Sit tibi nomen Adam*). Navješta mu sretan život ako bude obdržavao Božje zapovijedi. Božje Veličanstvo (*nostra ... / Majestas*) ga je stavilo na zemlju i učinilo gospodarom neba i zvijezda i cijeloga svijeta (*cui Coelum, et sidera parent, / Totus et his Orbis*). Nalaže mu da ga kao i sva ostala priroda slavi. Naziva ga novom slavom Naroda (*nova gloria Gentis*), mladićem uzvišenog uma (*Altus et ingenio*) i sjajne rječitosti (*facundo splendidus ore*). Tamo gdje ga sad šalje, bit će sretan kroz vjekove.

Slijedi opis raja zemaljskoga (166 – 184). To je najčišće mjesto s onu stranu Inda, na krajnjem istoku (*Trans Indos, ubi Phoebus fulgens primus anhelis / Sollicitatur equis*), radost svijeta i odmorište božanstava, elizejski i nebeski dom. Ondje nema nesreće, nepravde niti bolesti. Ondje čovjeka neće snaći ni bol ni jauk ni nesigurna budućnost niti slika smrti. Ondje je dan bistar i vrijeme ugodno i sve razvedrava vječna svjetlost. Ondje izvanredne duše čeka posljednje sjedište vječnoga života. To su mjesto Bog i bolja priroda načinili za čovjeka, u želji da ondje boravi pod vječnim zakonima. Nalaže mu da čuva zapovijedi, vjeru i svetinje Božje. Upozorava ga na stablo života (194 – 202). Ono se nalazi usred mirnog kraja i rađa slatke

jabuke (*dulcia mala*). Iznjedrila ga je Priroda s Bogom uz velik trud i na njemu čovjeka čeka život i smrt. Neka se ne dotiče sudbine na stablu, gdje se mogu otkriti nebeske tajne (*Coelica quo possunt Nobis archana videri*), nego neka sve spoznaje svojom prosudbom. Bog ne želi da se čovjek zbog te zabrane imalo brine za spas.

Na to odgovara Adam (205 – 218) obraćajući se vječnom vladaru božanstava (*Divum aeterna potestas*), Svemogućem Roditelju (*Omnipotens Genitor*), komu se sjajnome Svijet klanja (*nitidum quem Mundus adorat*), svjetlosti koja obasjava Olimp (*o lumen, cui clarum fulget Olympo*). Iako nije vrijedan nazivati se slikom Božjom, kako ga Bog naziva, ipak će svim svojim snagama činiti sve što bude znao da je Bogu milo. Moli Boga, blagog Jupitera (*Juppiter alme*), ako ga bude vidio kako se oholi na tuđu patnju ili kako skreće s pravog puta, neka zna da će to biti zbog njegove prirode, a ne iz želje njegova srca – jer, završava, on je spreman sve zapovijedi ispunjavati.

Slijedi narativni dio u kojemu pjesnik opisuje raj zemaljski i čovjekov život u njemu (221 – 240). Vrata Kraljevstva su od bjelokosti, unutra je hram (*templum*) od parskog mramora, potom zdanje (*Aedem*) sa zlatnim vrhom i božanski mu krov blješti poput sunca, poduprt stupovima od topaza (*columnis / Topaticis*), a žrtvenici odišu arapskim tamjanom (*thure Sabaeo*). Čovjek tamo provodi život gizzajući se zbog slavnog staništa (*clara statione*) poput pauna kad šeće poljanama prezriv prema blistavim zvijezdama zbog svojih zlatnih očiju na perima.

Bog je zadivljeno promatrao čovjeka kako se pod zvjezdanim krovom dotiče onog drugog svjetla koje nadvisuje svjetlost sjajnoga Feba, te je odlučio stvoriti ženu (245 – 258). Žena (*Virgo*) neka bude bez razlike (*discriminis*) i srama u svetome braku, u svetoj nasladi koja će uresiti njezinu utrobu. Muškarac i žena neka kroz vjekove budu ugodni Božjim očima i neka žena (*Mulier*) bude podložna muškarcu iz ljubavi prema vrlini. Adam neka ju blagim riječima kori kako dolikuje izvrsnima koje očekuje zrak slađi od nektara (*nectare dulcior aura*). Ondje će se svjedočanstvom vjekova priznavati snaga takvoga braka.

To rekavši, roditelj utone u dubok san, a dubokim zahvatom višnjih (*superum successibus altis*) nastane Žena, majka Eva (*Eva Parens*) u skrovitosti izvađena iz ledena rebra. U njoj se ogleda primjer za pamćenje, sveto jamstvo prijateljstva i savez u mukama. Oboje ih ispunjava blaga vjera bez tamne mrlje.

Prvo pjevanje pjesnik zaokružuje slikom zlatnog doba (261 – 269). Vlada mir na zemlji i božanska ljubav. Nema bolesti ni gusara na pučini ni brodova (*nautica Pinus*) na drhtavom moru (*tremulo Neptuno*). Za zlatnoga doba zemlja je rađala svime, svjetina nije mrmljala, nego je puk pun vjere promatrao iz tog dalekog boravišta bogove (*Superos*). Bio je to sretan mir, sretna vremena, kada je sjajna vrlina blistala neprekidnom svjetlošću (*Lucida perpetuo splendebat lumine virtus*).

7. Pjesnički uzori u uvodnim pjesmama i *Solimaidos liber I*

Uvodne pjesme Pietra Paola Modesta i Michelea iz Parme sadrže manji broj prepoznatljivih uzora. Možda bi se više izvora moglo naći među njihovim suvremenicima, što daje naslutiti pentametar humanista Ludovica Lazzarellija (1447 – 1500) *Post olim et vastas Deucalionis aquas* (*De gentiliū deorum imaginibus* I, 914), čiji dio *et vastas Deucalionis aquas* ponavljaju oba pjesnika.

Severitan u uvodnoj pjesmi posvećenoj Giovanniju Rafanelliju dva puta preuzima gotovo cijeli stih drugih pjesnika, jednom Ovidija, a jednom Giannantonija Campana (1429 – 1477). Tako je 18. stih gotovo jednak Ovidijevom *Sumptus, Apollinea clarus in arte senex* (*Ibis* 262); a 20. stih gotovo jednak Campanovom *Quos notat artifici ruga magisterio* (*Ad Andr. Pratensem Sculpt.*, 4). U uvodnoj pjesmi posvećenoj Girolamu Sacratiju iz Ferrare u šest se stihova Severitan nedvojbeno poziva na Petrarkin ep *Africa* (Tablica 1), te u sedam stihova na djelo *De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone* Battiste Mantovana (Tablica 2).

Tablica 1. Posuđenice iz Petrarkine *Afrike* u Severitanovoj uvodnoj pjesmi Girolamu Sacratiju.

stih	Severitanova uvodna pjesma Girolamu Sacratiju iz Ferrare	stih	<i>Africa I</i> ⁵¹
2	Nunc nunc, Caraphici Moderator maxime Tecti,	19	Te quoque, Trinacrii moderator maxime regni,
8	Virtutum decus, et magna aevi gloria nostri,	20	Hesperieque decus atque evi gloria nostri,
14,15	Optatae lucis, quem nostro nulla vetustas/ Carmine consummet, nec rodent nomina vermes	36,37	Invidie latuisse velis, ubi nulla vetustas/ Interea et nulli rodent mea nomina vermes.
18,19	Hoc precor oblatum tranquillo pectore munus/ Hospitio dignare tuo,	23,24	Te precor: oblatum tranquillo pectore munus/ Hospitio dignare tuo;

Tablica 2. Posuđenice iz djela *De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone* Battiste Mantovana u Severitanovoj uvodnoj pjesmi Girolamu Sacratiju.

stih	Severitanova uvodna pjesma Girolamu Sacratiju iz Ferrare	stih	<i>De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone (I)</i>
4-6	Alter namque Deus nobis; cui signa colossi, / Pyramidumque apices, altisque imposta columnis / Atria	161- 163	Ac Parios arcus, proceraque signa, colossos / Pyramidumque apices, longis imposta columnis/ Atria, imaginibus patrum signata superbis,
6,7	Atria decrevi dare, dum Capitolia sacrant / Romani Cives, summa pietate colendo,	154, 155	Undique commonuit summa pietate colendum. / Terminus hic, quem dum cives capitolia sacram
19, 20	Hospitio dignare tuo; cognoscere sacros / Instituit ritus, quibus atria sacra coluntur.	143, 144	Tecta prius contemplari, cognoscere sacros / Instituit ritus, simulacra antiqua videre,

51 Stihovi ujednačeni prema tekstu na stranici <http://www.bibliotecaitaliana.it/>.

Utjecaj Vergilija i Ovidija u prvom pjevanju *Solimaide* ponešto je suptilniji te se rjeđe mogu uočiti jasnija preuzimanja gotovih izraza i klauzula, poput *Nate, meae vires* (Verg., *Aen.*, I, 664) u 55. stihu, ili *lustris omni sine labe peractis* (Ovid., *Trist.*, IV, 8, 33) u 39. stihu. Tome je razlog Severitanova želja da individualizira svoj poetski rječnik, stoga, primjerice, uz preuzet ukrasni pridjev mijenja opću imenicu (npr. *lintre rimosa*, Sol. I., 28 : *cumba rimosa*, Verg. *Aen.*, VI., 413/41, 4).⁵²

Antičke je pjesnike Severitan nasljedovao vidljivije u mitološkom aparatu. Antički pojmovi poput bogova, muza i lokaliteta, potom personifikacije i reminiscencije obiluju u epu, te često dolazi do ukrštavanja poganske s kršćanskom terminologijom i vjerovanjima. Tako je, primjerice, kršćanski Bog, stvoritelj neba i zemlje, koji je sve stvorio iz ničega (stih 72), Trojstvo (79, 80) koje ne stari, svime upravlja i kojemu se svatko klanja (50 – 54), u isto vrijeme Gromovnik, graditelj Olimpa (87), Vergilijev Jupiter koji okreće nebo, zemlju i zvijezde (46), upravitelj višnjih bogova (152). Reminiscencije poput sijedog Harona koji u čamcu punom pukotina prevozi duše izvana na stigijske močvare (26 – 29), Severitan je sklon dopunjavati kršćanskim opomenama, stoga ondje, u pakao, lako silazi razuzdan čovjekov um, odnosno ohol čovjek. Očita je, također, reminiscencija na zlatno doba (261 – 269) Ovidijeva tipa: još nije bilo broda na drhtavom moru, vladao je mir, čovjek je neiskvaren i nema mrmljanja puka, nema bolesti i zemlja je sve sama rađala.

Severitanova ambicija da nasljeđuje postupke antičke epske poezije, očituje se također u korištenju epskog oslovljavanja, poredbi i perifraza, te u ponavljanju izraza. Jedna je poredba, primjerice, kako se stvoreni čovjek u raju zemaljskom šepuri poput pauna koji drži da su mu zlatne oči na perju sjajnije nego zvijezde (233 – 236). Ponavljanje izraza može se zamijetiti nekoliko puta u prvom pjevanju, poput *ille superbus / Lucifer* (21/22 i 62/63), *notus in oris* (36 i 204), *conditor ingens* (34 i 149).

Pored navedenog utjecaja antičkih pisaca, jezična je analiza prvog pjevanja Severitanove *Solimaide* pokazala niz posuđenica iz djela Petrarke, Klaudija Klaudijana te Severitanovog suvremenika Battiste Spagnolija Mantovana. Sintagme i klauzule iz djela trojice pjesnika toliku su učestale da se mladi Severitan zasigurno htio pohvaliti svojim poznavanjem njihovih djela.

Prvo pjevanje *Solimaide* prožeto je sintagmama i klauzulama iz I., IV. i VII. knjige Petrarkinog nedovršenog epa *Africa* (Tablica 3), te iz deset njegovih pisama u metru, *Epistolae metricae* (Tablica 4). Ep *Africa*, kojemu je tema Drugi punski rat, Petrarca je započeo pisati 1338. godine. Nije poznao ep *Punica* Silija Italika, stoga smatrajući kako su djela Publija Kornelija Scipiona Afričkog Starijeg zanemarena od klasičnih pjesnika, odlučio ih je proslaviti epskom pjesmom.⁵³ Nedovršeni ep doživljava prvo objavljivanje oko 1394./5. te se prepisuje još početkom 15. st. Potom, unatoč naslovu *poeta laureatus* koji je 1341. dobio upravo za

52 Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, str. 197.

53 Erik Z. D. Ellis, B. A.: *Petrarch's Africa I-IV: A Translation and Commentary*, str. 1. Magistarski rad objavljen na internetskoj stranici https://beardocs.baylor.edu/xmlui/bitstream/handle/2104/5144/erik_ellis_masters.pdf?sequence=1 (datum pristupa 20. 2. 2014).

Afriku, unatoč pozitivnoj kritici njegova latinskog stvaralaštva od suvremenika Salutacija i Filippa Villanija, u 15. stoljeću popularnost njegovih djela na latinskom opada te ih se smatra drugorazrednima.⁵⁴ Promatrajući u tome svjetlu, ostaje otvoreno pitanje ili Severitanove motivacije pri izboru svog uzora⁵⁵ ili popularnosti *Afrike* krajem 15. stoljeća.

Veći je broj posuđenica, također, iz *Feniksa* (*Phoenix, Carm. min. 27*),⁵⁶ pjesme „posljednjeg velikog pjesnika Rima“⁵⁷ Klaudija Klaudijana. Klaudijanov *Feniks* pjesma je o ptici koja je ravna bogovima (*Par volucer superis*, stih 11), nije začeta niti se rađa iz sjemena (*Hic neque concepto fetu nec semine surgit*, 23) i koja stara i iznemogla, nakon tisuću godina života, svojevrijedno umire spaljena Sunčevom zrakom. Naposljetku se, po obećanju boga Sunca, ponovno rađa iz svoga pepela, ali u novome tijelu (*mutata figura*, 54). Severitan sintagme i klauzule iz *Feniksa* (Tablica 5) uvodi, možda simbolično, kada započinje opis stvaranja Čovjeka iz pepela (stih 88).

Treći je Severitanov jasno prepoznatljiv uzor karmelićanin Battista Spagnoli Mantovano (1447 – 1516). Battista je bio vrlo plodan pjesnik i pisac, te veoma čitan sve do 18. stoljeća. Hvalili su ga Pico della Mirandola i Luther, a Erazmo ga je nazvao *Christianus Maro*.⁵⁸ Severitan preuzima sintagme iz treće knjige Mantovanovog djela *De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone* (Tablica 6), a moguće i iz djela *De calamitatibus temporum*.

---

54 Opširnije o sudbini Petrarkinog latinskog stvaralaštva u 15. stoljeću v.: James Hankins, „Petrarch and the Canon of Neo-Latin Literature“, na internetskoj stranici <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:3342975> (datum pristupa 20. 2. 2014).

55 Hankins navodi kako su u 15. stoljeću Petrarkina djela na latinskom bila poznatija izvan Italije nego u samoj Italiji, te da ga se držalo kršćanskim moralnim filozofom. James Hankins, isto, str. 3.

56 Marulićev prijepis Klaudijanovog *Feniksa* u trogirskom kodeksu (*Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*) potječe vjerojatno iz osamdesetih godina 15. stoljeća; Bratislav Lučin, „Marulićev Klaudijan“, *Croatica et Slavica Iadertina*, II (2006.), str. 217. Severitan se vjerojatno pri pisanju *Solimaide* nije služio tim predloškom, što procjenjujem po razlikama između *Feniksa* u Marulićevu prijepisu i Severitanovih sintagmi u kojima se oslanja na to djelo, npr. *intactas aegris animalibus oras* (*Sol. I.*, 176) : *intactas aegris animantibus oras* (Marulićev prijepis *Phoen.*, 9), *laeti blando sermone salutant* (*Sol. I.*, 116) : *magno Solem clangore salutat* (*Phoen.*, 45). Prvo izdanje Klaudijanovih *Carmina minora* objavljeno je u Parmi 1493.; Lučin, isto, str. 221.

57 Lučin, isto, str. 225.

58 Lučin, „*Studia Humanitatis* u Marulićevoj knjižnici“, *Colloquia Maruliana*, VI (1997.), str. 193.

Tablica 3. Posuđenice iz Petrarkine *Afrike* u prvoj knjizi *Solimaide*.

stih	<i>Solimaida I</i>	knjiga stih	<i>Africa</i> ⁵⁹
11,12	Musa, decus Vatum, liceat mihi suggere fontem / Ex Helicone sacrum, et si post sitientia labra	I 4,5	Hunc precor exhausto <i>liceat mihi sugere fontem / Ex Elicone sacrum</i> , dulcis mea cura, Sorores,
14 - 16	Hoc pede non ludam Trojam, olim namque ruentem / Crimine Tyndaridis, vel Thebas; ossibus haud hic/ Implebo Aemathiam Romanis; fonte superbo	I 50-52	Liberior: <i>Troiamque adeo canit ille ruentem;/ Ille refert Thebas iuvenemque occultat Achillem, / Ille autem Emathiam Romanis ossibus implet.</i>
18	Quare praebebis nostras quod mulceat aures.	I 25	Forsitan occurret vacuas <i>quod mulceat aures</i>
35	Quae quom Coelicolum despectans Juppiter axe	IV 317	Nubila pacifico <i>despectans Iupiter ore</i>
58	Sedibus aethereis nos; nunc mea verba reconde	I 170	Siste metum, memorique animo <i>mea dicta reconde.</i>
177	Non dolor, aut gemitus, vel mens incerta futuri	I 215	<i>Et dolor et gemitus et mens incerta futuri</i>
179, 180	Illic pura dies, illic saluberrimus annus, / Omnia te cingent quae lux aeterna serenat.	I 219	<i>Illic pura dies, quam lux aeterna serenat,</i>
181	Postremo paucis perstringam plurima verbis	I 229	<i>Accipe; nam paucis perstringam plurima verbis.</i>
184	Perpetuae vitae; Deus hanc, Naturaque finxit	I 465	„Non bene“ ait „sentis“: „ <i>Deus hoc naturaque sanxit</i>
185, 186	Te melior, voluit qua Te regione manere / Legibus aeternis; sed conserva jussa fidemque	I 466	<i>Legibus aeternis, hominem in statione manere</i>
189 -191	Et dum membra vigent, victura aut saecula cernent, / Hoc volo servari: brevibus nunc suscipe nostri / Consilii quid summa velit, cui credita semper	I 481, 482	<i>Sed dum membra vigent – brevis est mora –, suscipe nostri / Consilii quid summa velit. Tu sacra fidemque</i>
193, 194	Hoc tibi, Adam, cunctisque Bonis servandus in ista est / Carne animus:	I 474, 475	<i>Ergo tibi cunctisque bonis servandus in ista est / Carne animus propriamque vetandus linqere sedem,</i>
194	Carne animus: medio loculo in regione serena	I 496	Hic certum sine fine <i>locum</i> ⁶⁰ in regione serena
199, 200	Coelica quo possunt Nobis archana videri. / Cuncta tuo arbitrio poteris praenoscere tandem	I 445, 446	Que faciles dispensat opes: <i>archana videre / Celica, venturos longe praenoscere casus,</i>

59 Stihovi su ujednačeni prema tekstu *Afrike* na internetskoj stranici <http://www.bibliotecaitaliana.it/>, osim gdje je navedeno drugačije.

60 Ovakav izbor riječi može se vidjeti u tekstu *Afrike* na internetskoj stranici www.forumromanum.org, dok je na www.bibliotecaitaliana.it *diem* umjesto *locum*.

202	Ulla tibi. His dictis jussit, placidissimus heros	I 437	Suscipit amplexu iuvenem <i>placidissimus heros</i> ,
211	Videris externo voto turgescere pectus	VII 56	Sentiat abstrusum introrsum <i>turgescere pectus</i> ,
212	Nostrum, vel miserum transverso calle furentem	VII 246	Mutari vetitum est. <i>Transverso calle furentes</i>
250	Ipsus Adam, et blandis castiget vocibus illam	VII 766	Hos laudat, <i>blandis castigat vocibus illos</i> ,

Tablica 4. Posudenice iz Petrarkinih *Epistolae metricae* u prvoj knjizi *Solimaide*.

stih	<i>Solimaida I</i>	pismo stih	<i>Epistolae metricae</i> ⁶¹ <i>Ad Benedictum XII</i>
9	Terrarum, Coelique sator, qui cuncta gubernas,	(I,2) 8	Alloquor. Alme parens, <i>solus qui cuncta gubernas</i> ,
51,52	Spiritu Sacro; quos omnes nulla senilis / Canities, vel ruga premit,	(I,2) 39,40	Non venit etatis vitio quod <i>rugam senilis / Canitiesque premit</i> ; sed enim te nulla remoto
52	Canities, vel ruga premit, qui fortia vincunt	(I,2) 22	Sic anni nocuere michi <i>qui fortia vincunt</i>
54	Quos stupet, et flexis genibus Gens omnis adorat.	(I,2) 9	Quem <i>stupet et flexis genibus gens omnis adorat</i> ,
55	Nate, meae vires, dulcis solatia vitae	(I,2) 117	Te sine nulla manent <i>dulcis solatia vite</i> .
260- 263	Ambos alma fides nulla caligine tinctos / Occupat, et divinus amor, tranquillaque Terris / Pax viget, ac liquido cedunt contagia Mundo; / Cessit pestis aquis, cessit Pirata profundo,	(I,5) 107- 110	Falsa superstitio et <i>nullas caligine mentes / Occupet</i> . Alma <i>fides et amor tranquillaque terris / Pax vigeat</i> , toto <i>cedat pyrata profundo</i> : / <i>Cedat pestis aquis, cedant contagia celo</i> .
266	Murmur erat vulgo; sed sic plebs illa fidelis	(I,5) 117	Plena boni, cui suspirat <i>plebs illa fidelis</i>
			<i>Ad Iacobum de Columna</i>
267	Spectabat Superos tali statione reposta.	(I,6) 164	Hic mecum exilio reduces, <i>statione reposta</i> ,
			<i>Ad Robertum regem</i>
36	Vidisset, nunquam peregrinis notus in oris,	(I,13) 31	Cive diu tali <i>peregrinis</i> ⁶² <i>notus in oris</i> .

61 Stihovi su ujednačeni prema tekstu pisama na internetskoj stranici <http://www.classicalitaliani.it/>, osim gdje je navedeno drugačije.

62 Ovakav izbor riječi može se vidjeti u Francesco Petrarca, *Poesie minori del Petrarca: sul testo latino ora corretto*, Volume 3, Milano, 1834., dostupnoj na internetskim stranicama, dok je na stranici <http://www.classicalitaliani.it/> *longinquis* umjesto *peregrinis*.

78-80	Et Deitatis honos: perpulchris grandia verbis / Exponat secreta Poli, triplicemque sub una / Majestate Deum veneretur, nostra superstes	(I,13) 42-44	Sufficiens aderit testis, cum <i>grandia verbis</i> / <i>Expones archana poli, triplicemque</i> <i>sub una / Majestate Deum</i> , cum partum Virginis alme,
162	Ibis, quo te mittam nunc, nova gloria Gentis	(I,13), 60	Qui fuit Hesperie decus et <i>nova gloria</i> <i>gentis</i> ,
163	Venturae, juvenis tali rarissimus aevo,	(I,13) 66	Rarus apud veteres, nostro <i>rarissimus</i> <i>evo</i> ,
164	Altus et ingenio, facundo splendidus ore;	(I,13) 64	<i>Altus et ingenio, facundo splendidus ore</i> ,
			<i>Ad se ipsum</i>
75, 76	Purus Homo, tenerum quem nulla injuria Coeli / Infestet, nec saevis morbis pestifer annus	(I,14) 19, 20	Certe ego crediderim, seu sola <i>iniuria celi</i> , / <i>Natura variante vices, hic pestifer annus</i>
84	O miserum! quas perdidit imperiosa voluptas,	(I,14) 50	Sed retinet mundus, trahit <i>imperiosa</i> <i>voluptas</i> ,
254	His dictis subito jacuit sub mole soporis	(I,14) 113	Tu dormis, moriture, <i>gravis sub mole</i> <i>soporis</i>
			<i>Ad Bernardum Ruthensem</i>
105, 106	Constant ingenii vigor, et munuscula vitae / Interni sensus; comitatur gratia linguae	(II,3) 9	Contigit <i>ingenii vigor</i> aut hec <i>gratia</i> <i>linguae</i> .
130, 131	Juppiter omnipotens me jussit sidera septem / Ferre retro aeternos Coeli frenantia cursus,	(II,3) 72,73	Sed, cogis si forte loqui, scio <i>sidera septem</i> / <i>Ire retro, eternos celi frenantia cursus</i> .
132, 133	Et Mundi Secreta noto, Cetrumque, Polosque / Hic metior, Pater, ut radiis latissima regna	(II,3) 54,55	<i>Et mundi secreta notem centrumque</i> <i>polosque / Metiar?</i> Id paucis (prorsus namque ardua res est)
139	Pallidus Oceani, quo frigida possidet umbras	(II,3) 77	<i>Pallida nox terras et frigida possidet</i> <i>umbra?</i>
150	Fecerit ex nihilo, omnia tandem dives habeto.	(II,4) 63	Hactenus hec: quesita tibi tua dives habeto,
			<i>Ad Clementem VI</i>
146	Alme Pater, decus aethereum, stirps certa Tonantis	(II,5) 134	„ <i>Alme puer, decus aethereum, stirps certa</i> <i>Tonantis</i> ,
			<i>Ad Iohannem de Columna</i>
170	Unde rubet ventura dies, placidissimus undis;	(III,1) 5	Sorgia surgit ibi, querulis <i>placidissimus</i> <i>undis</i> ,
			<i>Ad Italiam</i>
124	Salve, chare Deo, domitor mi, celsa Tonantis	(III, 24) 1	<i>Salve, cara Deo tellus sanctissima, salve</i> ,
125	Viscera, pulchre Parens, Terrarum gloria salve:	(III, 24) 18	<i>Salve, pulchra, parens, terrarum gloria</i> , <i>salve</i> .

Tablica 5. Posuđenice iz Klaudijanova *Feniksa* u prvom pjevanju Solimaide.

stih	<i>Solimaida I</i>	stih	<i>Phoenix</i> ⁶³
90-93	Cujus pulchra vigor subito per membra volutans / Aestuat, et venis divinus sanguis inundat / Victuri cineres genitoris mole moveri / Incipiunt	65-68	Continuo dispersa <i>vigor per membra volutus / Aestuat et venas recidivus sanguis inundat. / Victuri cineres nullo cogente moveri / Incipiunt</i>
94	Fervet odore Dei flavis e crinibus omnis	59	<i>Fervet odoratus telis caelestibus agger</i>
94	Fervet odore Dei flavis e crinibus omnis	55	<i>Haec fatus propere flavis e crinibus unum</i>
97	Vel similis fulgore ferit vulgata per Orbem	57	<i>Vitali fulgore ferit. Iam sponte crematur</i>
103	Spiritus aethereus, placidis notissima volvitur	89	<i>Clara per Aegyptum placidis notissima sacris</i>
109	Coelorum vigeat fixo, convexa meatu	78	<i>Obnuit vario late convexa meatu</i>
116	Undique sic laeti blando sermone salutant.	45	<i>Hic sedet et Solem blando clangore salutat</i>
137, 138	Motu quotidie conduci Phoebus anhelis / Sollicitatus equis; fuscus visurus Hiberos	2,3	<i>Trans Indos Eurumque viret, qui primus anhelis / Sollicitatur equis uicinaque uerbera sentit</i>
167	Trans Indos, ubi Phoebus fulgens primus anhelis / Sollicitatur equis, pulsurus sidera opaca	2,3	<i>Trans Indos Eurumque viret, qui primus anhelis / Sollicitatur equis</i>
170	Unde rubet ventura dies, placidissimus undis;	5	<i>Unde rubet ventura dies⁶⁴ longeque coruscis</i>
175, 176	Ora locis, solusque plaga defensus iniqua, / Possidet intactas aegris animalibus oras.	8,9	<i>Regna colit solusque plaga defensus iniqua / Possidet intactas aegris animalibus oras</i>
219	His dictis, vultumque Dei veneratus herilem	93	<i>Congeriem vultumque dei veneratus erilem</i>
223	Perpetuam Sedem, similem sibi, conscius aevi	40	<i>Vix ima tolluntur humo. tum conscius aevi</i>
224	Venturi claraeque parans exordia formae	41	<i>Defuncti reducisque parans exordia formae</i>
228, 229	Aequiparant tecto divino, immane columnis / Topaticis fultum,	90	<i>Urbs Titana colit, fultumque immane columnis</i>
231	Postremo spirant altaria thure Sabaeo.	96	<i>Limina, divino spirant altaria fumo,</i>
251	Ut decet egregios, quos nectare dulcior aura	99	<i>Tempestate viros et nectare dulcior aura</i>
252	Expectare viros fertur, quo saecula teste	104	<i>Vidisti quodcumque fuit; te saecula teste</i>

63 Stihovi su ujednačeni prema tekstu na internetskoj stranici <http://www.mqdq.it/mqdq/index.jsp>.

64 Cypr. Gall. num. 648 *Unde rubet ventura dies lumenque serenum.*

Tablica 6. Posudenice iz djela *De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone* Battiste Mantovana u prvoj knjizi *Solimaide*.

	<i>Solimaida I</i>		<i>De Dionysii Areopagitae conversione, vita et agone (3)</i> ⁶⁵
83	Prole sua, felix superi de culmine Mundi,	593	Usque) catervatim <i>superi de culmine mundi</i>
165	Nec tua sors est, hoc nostrum moderamen habeto.	630	Haec <i>tua sors</i> , huius gentis <i>moderamen habeto</i> .
171, 172	Deliciae Mundi, sunt et consortia, Divum / Elysii, Coelique Domus, felicibus oris	608	<i>Elysii coelique domos consortia divum</i>
173	Casibus adversis vacuus; rutilantia flammis	614	<i>Casibus adversis</i> , et vos audite vocantes
173 -175	rutilantia flammis / Aurorae croceis sibi sunt sine fine benignis / Ora locis, solusque plaga defensus iniqua,	596	Omnibus <i>aurorae croceis rutilantia flammis / ora</i> , coruscantes auri splendore per armos
227, 228	Aedem miratur, stellantia lumina solem / Aequiparant tecto divino, immane columnis	599, 600	Vidimus in toto, <i>stellantia lumina solem / Aequiparant</i> , gemmis frontes radiantibus ardent.

Postoji li i koliki je utjecaj drugih autora, a koji su zastupljeni manjim brojem sintagmi i klauzula u prvom pjevanju *Solimaide*, osobito kada se sintagme i klauzule mogu pronaći kod više autora, zahtijeva temeljitu analizu cijeloga epa a i drugih Severitanovih poetskih ostvarenja. No, određene se klauzule i sintagme pojavljuju u nekolicine ili samo u jednog autora, te je veća mogućnost da su upravo oni Severitanovi izvori. Tako je, primjerice, kod Lukrecija sintagma *Unicus in terris* (*rer. nat.* 6, 713, *Sol.* 1, 102) i klauzula *sub tegmine caeli* (*rer. nat.* 2, 663, *Sol.* 1, 241); kod Juvenka klauzule *summa voluptas* (*euang.* 3, 333, *Sol.* 1, 43) i *qui sidera torquet* (*euang.* 4, 164, *Sol.* 1, 46); kod Ciprijana Gala klauzula *successibus altis* (*Ios.* 287, *Sol.* 1, 255); kod Drakoncija klauzula *quem mundus adorat* (*laud. dei* 2, 154, *Sol.* 1, 206); kod Boetija sintagma *Terrarum caelique sator, qui* (*cons.* 3,9,2, *Sol.* 1, 9); kod Koripa klauzula *radiantibus astris* (*Iust.* 2, 288, *Sol.* 1, 242); te kod Venancija Fortunata klauzule *alta cacumen* (*carm. app.* 23, 7, *Sol.* 1, 25), *memoranda per aevum* (*carm.* 3, 6, 29, *Sol.* 1, 68), *peritura ruina* (*Mart.* 1, 257) : *peritura ruinam* (*Sol.* 1, 112), i *per saecula felix* (*carm.* 7, 22, 15, *Sol.* 1, 161).

65 Stihovi su ujednačeni prema tekstu na internetskoj stranici <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>.

8. Razlike između prijepisa u rukopisu D.a.18. i tiskanog izdanja iz 1522.

Značajnih razlika, u sintaksi i vokabularu, između rukopisa i tiskanog izdanja nema mnogo. Veći je broj ortografskih razlika i tipfelera. Ortografija, primjerice, imenice *sidus* i izvedenog pridjeva u rukopisu je provedena klasičnim oblikom korijena *sid-* s jednim izuzetkom *syd-*, dok u tiskanom izdanju dva korijena alterniraju na više mjesta. Nedosljedno je, također, u tiskanom izdanju provedeno pisanje dvoglasa, stoga na primjer imenica *saeculum*, u rukopisu dva puta *saecula* i sedam puta *saecula*, u tiskanom se izdanju pojavljuje u oblicima *secla*, *secula*, *soecula* i *saecula*. Razmjerno mali broj morfoloških i sintaktičkih razlika su ili pjesnikove intervencije ili izmjene prepisivača Rafa Radelje, što će se moći utvrditi tek uvidom u prvo tiskano izdanje iz 1509. Tako je, primjerice, razlikom između jusivnog konjunktiva prezenta *perfundas* (stih 13) u rukopisu i futura I. *perfundes* u tiskanom izdanju pojačan izričaj: Muza će ga „sigurno poškropiti“, te uz taj glagol, koji obično regira ablativ, u rukopisu stoji sintagma u akuzativu, *puros liquores*, koja je u tiskanom izdanju u ablativu, *puro liquore*, „čistom vodom“. Morfološki se, pak, razlikuje ženski rod pridjeva *rimosa* (stih 28) u rukopisu i muški rod *rimoso* u tiskanom izdanju, uz imenicu u ablativu *lintre* koja je u klasičnom latinitetu obično imenica ženskog roda. Može se uočiti i manji broj razlika u vokabularu, poput pridjeva uz riječ *annus*, u rukopisu stoji *saluberrimus* (stih 179), a u tiskanom izdanju *placidissimus*. Takav je tip odstupanja zasigurno pjesnikova intervencija iz stilskih razloga ili radi veće jasnoće misli. Veći broj tipfelera u tiskanom izdanju, a koji nisu navedeni u *Errata*, odnosno *Errores ex libello*,⁶⁶ niti spomenuti kod Glavičića,⁶⁷ navedeni su, uz ostale razlike, u tablici (Tablica 7). Razlike koje se tiču interpunkcija ću izostaviti, a tako i razlike poput velikih početnih slova, koja su u tiskanom izdanju gotovo uvijek samo na početku stiha.

---

66 Pogreške u prvom pjevanju nabrojane u tiskanom izdanju iz 1522. su: *excesi* mj. *excelsi*, *cessa* mj. *excelsa*, *titam* mj. *titan*, *consilijs* mj. *consilij*.

67 Glavičić za primjer navodi jednu pogrešku iz prvog pjevanja, *obrupta* mj. *obruta*. Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, str. 205.

Tablica 7. Pregled razlika između rukopisa i tiskanog izdanja iz 1522.

Stih	Rukopis	Izdanje 1522.
Naslov	Joannis Barbulae Pompilii Sicensis Dalmatae Theologi Ordinis Praedicatorum Solimaidos Liber I	M. Jo. Policarpi: Seueritani: Sibenicensis: Dalmate Predicatorij Solimaidos. Liber. I.
7	Sidera	Sydera
20	Sidereum	Sydereum
24, 46	sidera	sydera
38	sidere	sydere od 127 sid-
13	puros profundas Virgo liquores	puro perfundes uirgo liquore
14,26	namque	quippe
28	rimosa	rimoso
29	Trajcicit	Traijcit
35	quom	quum
52	Canities	Canicies
55, 59	Nate	natae
58	aethereis	ethereis
58	reconde	recunde
66	coruscat	corruscat
69	quoties	quotiens
73	vitae	uita
74	constaret	costaret
76	saevis	seuis
81	Deo	deum
86, 95	saecla	secla
161	saecula	secula
248	saecula	soecula
87	Olympi	olimpi
215	Olympo	olimpo
96	praefulget	prefulget
101	excelsi	excesi
107	depressam	depresam
109	Coelorum	Caelorum
110	inspiciens	inspicias
111	decrescit	decessit
112	at	et
116	laeti	leti
119	obruta	obrupta
123	affatur	afflatur
124	chare	care
124	celsa	cessa
126	Titan	titam
127	Coelo	celo
135, 148	haec	hec
147	praecipe	precipe
160	Aethera	Ethera

161, 268	felix	do 161 fel-
172	felicibus	foelix
268	felicia	foelicibus
165	Nec	foelicia
167	Phoebus	Haec
168	equis	phebus
174	Aurorae	aequis
176	aegris	Aurore
178	Advenire	egris
179	saluberrimus	Adventare
191	Consilii	placidissimus
192	vivat	Consiliis
193	Hoc	vivet
199	archana	Hic
200	praenoscerere	atchana
202	heros	prenoscere
223	aevi	haeros
227	Aedem	eui
228	Aequiparant	Edem
228	columnis	Inque parant
231	Sabaeo	columinis
236	Caelorum	sabeo
241	Quomque	Coelorum
244	Alternam	Quumque
247	tibi	Eternam
248	Hi	sibi
		Hij

9. Zaključak

Odgovor na pitanje zaslužuje li Severitanovo epsko stvaralaštvo bolje mjesto nego je dosad uživalo, zahtijeva temeljitu analizu cijeloga epa i usporedbu s drugim kršćanskim epovima njegova doba napisanima na latinskom jeziku. U prilog bi mu svakako išlo što je stekao naslov *poeta laureatus* i što je *Solimaidu* tiskao dva puta. No, kako ističe Körbler, pape su u to vrijeme poticali tiskanje djelâ pobožna sadržaja kao reakciju na sve veću produkciju „poganskih“ djela koja su jačala uspjeh reformacije.⁶⁸ Zanimljivo je što je za jedan od uzora Severitan izabrao Petrarču, osobito ep *Afriku*, za koji je Petrarča prvi stekao naslov *poeta laureatus*, i što je to djelo također u povijesti bilo zanemareno i negativno ocijenjeno, a danas privlači sve više pažnje. Sigurno je da stvaralaštvo Ivana Polikarpa Severitana zaslužuje daljnje proučavanje i istraživanje, te možda potpuniju ocjenu cjelokupnog književnog stvaralaštva unutar povijesnog konteksta. Tome bi pripomoglo kada bi se pronašla i ostala njegova, zasad samo po spominjanju poznata djela. Među njima je na prvome mjestu ono veoma hvaljeno, iako možda nikad tiskano, djelo *Libri Quatuor ejus Illyridos*.

---

68 Đuro Körbler, *Jakov Bunić Dubrovčanin: latinski pjesnik (1469 – 1534)*, Zagreb, 1910., str.76.,77.

10. Transkripcija uvodnih posveta i *Solimaidos liber I* iz rukopisa D.a.18.

Lucas Maurocenus Sibenicensis Dalmata Ordinis Praedicatorum

Reverendo Domino Hieronymo Sacrato Nobilissimo Patricio Ferrariensi, utriusque Juris Doctori sapientissimo, Prothonotario Apostolico, ac Auditori Reverendissimi Cardinalis Neapolitani Divi Oliverii Caraphae Proctectoris Praedicatorum Ordinis salutem plurimam dicit.

Quum saepe mea mente revolverem, Virorum Prudentissime, nostra tempestate degentium, tui olim Parentis Jacobi tum mores sanctissimos, tum prudentiam in rebus gerendis integerrimam, ita ut non solum Ferrarianis Patriciis, verum et totius Italiae Primatibus, unicus in Orbe Phoenix, visus clarior haberetur, ut liquido patuit Hercule Duce omnibus saeculis celebrando, qui sui, omniumque suorum perpetuam in terris reliquit memoriam, consilio tanti Patris, ad te calamo parcere decrevi minime, quo certior fieres, Pompilium tuum clientulum, et mihi fere Germanum et Praeceptorem ad me venisse, cujus non me latuit Opus, cui Titulus est Solimaidos, a prima Apellaicae Gentis urbe sic dictus, a quo oriundus est ille rerum omnium Conditor Cristos [sic], quem cuncta hic inducit creantem, ex adoptione tanti Viri filius Jacobi Sacrati tui olim Genitoris Barbula, in quo Creationem, Lapsum, et Reparationem Humani Generis adeo concinne cecinit, ut alter suo carmine Maro videatur; nec miror, studuisse potuit, ut id, et majora efficeret; habuit enim Praeceptorem clarissimum Joannem Raphanellum Ferrariensem, utriusque Philosophiae facile Principem dixerim, et hac nostra tempestate Musarum decus, a teneris unguiculis colentem Fontes Aonios, nunc Sacri Palatii Apostolici Magistrum, Fidei Nostrae, ut ita dicam, jam collapsae timonem validum, et Georgium Babbam Sibenicensem Ordinis Praedicatorum Fratrem, Bachalarium Perusinum, in quo daretur virtus Literaria sicubi non reperiretur, et a quo non vacasset Religio, illam si quispiam niteretur dedecorare. Hoc ipso persuasi Pompilio meo, ut ipse Tibi, qui tanti Patris mores imitaris, non ab re Sacrati vocitati, tanquam sacros colentis ritus, tale dicaret opus. Illud ingenue, et audacter pronunciare ausim; opus esse varium, et in ipsa varietate constans, in tris [sic] divisum Libros; ingeniosum est, et accuratum; et in Cristiana Historia tantum gentilis eloquentiae expressum, quantum isto aevo non dico sperare, sed ne optare quidem potuissem. O si videres Libros Quatuor ejus Illyridos, in quibus est maxima pars tuae perpetuae vitae, et aeterna fere memoria Reverendissimi Oliverii Caraphae Cardinalis Neapolitani, te stupor invaderet! Hos nondum edidit, a suis odiosus, ut nosti, virtutibus, et bonis moribus adversantibus. Delectat, et prodest Pompilius noster; hunc aetas nostra profecto, omissis fabulis, legere deberet; in quo virtute praediti, et studiosi Cristiani dogmatis, quicquid ad hoc attinet, lepidissime totum invenient. Hoc Poema Tibi dicavit cum suasionem meam, tum quia cum eo simul te, ut Parentem, amo, et observo. Auctoritate tanti Poematis, et tuis sanctis moribus, generosis Parentibus ortus, facile omnium virtutum princeps inter Mortales haberi poteris. Quare sui Pompilii lucubrationes aequo animo suscipe; is enim, quicquid est, Deo, teque Duce, id totum sibi vindicavit; qui quamvis altiora scrutetur cum Physicis, tum Divinis

rebus, ne tamen apud eos, qui virum ignorant, obrutus inundatione tam profundi Pelagi, ocio [sic] torpere videatur, quandoque se confert ad dulciores Musas; quem spero, tandem majora tibi daturum munera, cui me, ipsumque commendo. Vale.

Ad Lectorem

Petrus Paulus Modestus Viterbiensis.

Qui colitis summi, Juvenes, mandata Tonantis,
Cuique sacri licuit carpere Montis iter,
Dum vacat, hunc celebrem pigeat ne cernere Librum,
Nam poterit vobis ferre salutis opem;
Barbula quo rerum sapiens primordia Mundi 5
Edocet, et vastas Deucalionis aquas.
Clara Redemptoris nec non vestigia Cristi [sic]
Detegit exemplis non aliena bonis.

Ad Reverendum, et generosae Sacratae stirpis Prolem Hieronymum Ferrariensem utriusque
Juris Doctorem, Prothonotarium Apostolicum, et Sapientissimum Auditorem Divi Oliverii
Caraphae Cardinalis Neapolitani
Senioris Michaelis Parmensis Carmen.

Quae Tibi nunc cecinit magno compulsus amore
Barbula Pompilius, Ferrariane Decus.
Quo Duce Calliope Vatem est sortita disertum,
Haec capias animo, Ferrariane, bono.
Verus amor, sincera fides succurrit ubique, 5
Hac pro re parva magna parare potes.
Dant Arabes casiam tibi, clarae Hieronyme stirpis
Sacratae decus; at Barbula Pompilius
Versibus his tribuit sancti primordia Mundi,
Addidit et vastas Deucalionis aquas; 10
Quoque Deus natus Terris satis oblitus [sic] annis
Admissis Hominum sydera celsa dedit
Huic Generi tandem. Nullus perversa susurret
Hoc opus inspiciens, si caruisse licet
Invidia, quae tristis summa cacumina clarae 15
Virtutis petiit Tartara tetra colens;
Nam nunquam moritur vita senescente caduca
Livor edax, semper conscia corda premens.

Quare pergratum, noster Deus, accipe munus,
Sperge nec, exiguum sit licet; inde vale. 20

Ad Reverendum Patrem Stephanum Stancharium Praedicatorum Ordinis Fratrem, Familiarem, et Comitem gloriosi Patris Joannis Raphanelli Ferrariensis, acutissimi Theologiae Doctoris ejusdem Ordinis, Magistri Sacri Palatii Apostolici, Pompilius scribit Carmen, quocum hortatur, ut roget illum, quod facile permittat, ut hoc Opus imprimatur.

Quo Probitas, quo sanctus amor, quo vera Fides, et
Omnibus in rebus fulsit ubique viris,
Stephane, Stanchariae stirpis lux alma decusque,
Ipse mihi foveas viribus assiduis,
Aere cavo stringi permittat sancta Libellum 5
Atria Pontificum qui domat, ipse Deus
Alter, Ferrariensis honos, et gloria Gentis
Hesperiae Raphanus: hoc precor, ut facias.

Ad utriusque Philosophiae facile principem, Theologorum Decus, et Vatem clarissimum, Magistrum Joannem Raphanellum Ferrariensem, Ordinis Praedicatorum, Sacri Palatii Apostolici Magistrum, Pompilii Carmen, quo rogitat, ut Opus imprimatur, sine cujus venia nihil Romae aere cavo stringi potest.

Perge, Liber, propera, nec te sera vita moretur,
Ad Raphanas aedes, talia dicta movens:
Virtutum, et Fidei splendor, Raphanella Propago,
Ad Te nos misit Barbula Pompilius
Alme Pater, sanctas nos nunc advenimus aedes, 5
Ut faveas Vati viribus ingenuis.
Te sine namque suis dabitur nec gloria Musis;
Et Duce Te magnum nomen in Orbe feret.
Fama datur nulli Domino nec gloria major,
Praesidio servum quam relevare suum: 10
Regibus hoc proprium est. Qui sancta Palatia servas
Pontificum, faveas, Musa superba, petit.
Quare, sancte Deum, timido succurre Libello,
Et votis faveas, officiose, suis.
Largus erat Caesar: Tu noli dicier olim 15
Caesare ab hoc alius, sidera celsa petent
Viribus, ingenio, et tot jam virtutibus auctis,

Semper Apollineae clarus in arte Lyrae.
Imprimat hoc opus, ecce petit nunc Barbula Vates,
Et notet artificii ruga magisterio. 20
Villa dedit genitum Nova nobis ecce Joannem,
Haec cavo prudens ipse subibit onus.
Quasi Tu dederis sibi prospera vota precanti,
Perpetuo vives carmine namque suo.

Pompilius ad Librum.

Parve Liber, visurus lucem, carcere ab isto
Exi, nec dubites cernere ubique Viros.
Namque Tibi dabitur fautor coelestibus oris
Demissus vates ordine Chiriacus
Nicolaos Alemana clara ab origine Proles, 5
Cui data cura quoque est ordinis egregii
Nectoris hic tecum felix per saecula vivat,
Virtutis cultor, Relligionis amor.

Ad Clarissimum, et Nobilissimum Dominum Hieronymum Ferrariensem, divinae fere stirpis
Sacratae Prolem, et Decus, Pontificii, Caesareique juris moderatorem, Prothonotarium
Apostolicum, atque Auditorem Reverendissimi Cardinalis Neapolitani Oliverii Caraphae,
Protectoris Praedicatorum Ordinis, Pompilii Carmen, quo sibi dicavit opus.

Ille ego, qui quondam maestus turbabar ubique;
Nunc nunc, Caraphici Moderator maxime Tecti,
Ferrariensis honos qui diceris, atque putandus
Alter namque Deus nobis; cui signa colossi,
Pyramidumque apices, altisque imposta columnis 5
Atria decrevi dare, dum Capitolia sacrant
Romani Cives, summa pietate colendo,
Virtutum decus, et magna aevi gloria nostri,
Sacratae stirpis per saecula clara Propago,
Indice quo vixi, colui quo rura sororum, 10
Quoque diu merui virides decerpere Lauros,
Atque tuo quondam sacro Genitore Jacobo
Pompilii Vatis, semper fidissime Pastor
Optatae lucis, quem nostro nulla vetustas
Carmine consummet [sic], nec rodent nomina vermes 15

Sacratae Prolis certe, dum rexerit artus
Spiritus inclusus nostris compagibus, artis
Hoc precor oblatum tranquillo pectore munus
Hospitio dignare tuo, cognoscere sacros
Instituit ritus, quibus atria sacra coluntur. 20

Joannis Barbulae Pompilii
Sicensis [sic] Dalmatae
Theologi Ordinis Praedicatorum
Solimaidos
Liber I

Magnus ab aeterno Coeli, Terraeque Creator
Cuncta movens, solus nullo violabilis aevo,
Ecce canendus adest, ut tanto condita Proles
Humani Generis, nullo depressa labore
Vixerit, exhaustis scelerato pauper et hoste 5
Viribus heu cecidit, divini muneris auceps
Sidera celsa petit tandem, quo candida virtus
Ingenii celebrare potest, hoc carmine pando.

Terrarum, Coelique sator, qui cuncta gubernas,
Magnum opus aggredior; faveas mihi: te [sic] quoque Clio [sic], 10
Musa, decus Vatum, liceat mihi suggere [sic] fontem
Ex Helicone sacrum, et si post sitientia labra
Inspiceres, puros profundas Virgo liquores.
Hoc pede non ludam Trojam, olim namque ruentem
Crimine Tyndaridis, vel Thebas; ossibus haud hic 15
Implebo Aemathiam Romanis; fonte superbo
Sed madidus referam quae sanctum sidus adorant.
Quare praebebis nostras quod mulceat aures.

Conditor immensus postquam firmaverat Orbem
Sidereum, finxit naturae nobilis omnes 20
Aligeros, quorum primus fuit ille superbus
Lucifer, ex nihilo dependens ordine pulchro;
Mox tamen at cecidit Coelorum cardine ab alto
Ambitione ferus, qua nullus sidera cernit
Tartareis detenta jugis; tegit alta cacumen 25
Virtutis durum; Stygias hac namque Paludes
Efferata mens Hominum facile descendit ad imas,

Hic ubi lintre Charon rimosa canus, et algens
Trajicit externas animas ad littus opacum.

Alitibus pictis decorato vertice post hoc 30
Aethereo, complevit latum piscibus aequor,
Telluris faciem diverso gramine cingens,
Addidit et gravibus tandem genus omne Ferarum
Per proprias species distinctum: conditor ingens
Quae quom [sic] Coelicolum despectans Juppiter axe 35
Vidisset, nunquam peregrinis notus in oris,
Omnia quo constant mirantia cuncta creantem
Numina prima Deum, firmatum et sidere Coelum,
Quod velox lustris omni sine labe peractis
Omnia convolvit, quae fixo vana sub axe 40
Maturat, cui cessabit post fama laborum
Esse tamen pendens hujus, sed saecula noscet:
Hoc fertur dixisse sato, qui summa voluptas
Est proprii cordis verbum, sine fine triumphans
Mentibus ignotus miseris, nova gloria Mundi, 45
Perpetuo Coelum, Terras, qui sidera torquet
Ordine cuncta movens aeterno, immobilis extat
Solutus, et hic seros semper mansurus in annos,
Qui nunquam potuit peregrinis sternier astris;
Atque illi, quo ambo exardescunt unica virtus 50
Spiritus Sacro; quos omnes nulla senilis
Canities, vel ruga premit, qui fortia vincunt
Saecula; nec miror, sunt soli cuncta regentes,
Quos stupet, et flexis genibus Gens omnis adorat.

Nate, meae vires, dulcis solatia vitae 55
Spiritus, aeterno nunquam spoliande furore,
Quo nullum exilium longinquas traxit ad oras
Sedibus aethereis nos; nunc mea verba reconde
Pectore, Nate, tuo; nostrae praecordia vitae
Accipite, o Mundi spes, puri lumina Coeli: 60
Quam varias rerum vires pulchro ordine servant,
Nunc nunc nos meminisse juvet, quibus ille superbus
Lucifer intumuit, tetrum demersus in antrum:
Aëra nunc posui sub magno cardine clari
Aetheris, exitium nullius numinis ira 65
Cui datur; en nitidus croceo splendore coruscat,

Et Terras Neptunus aquis Saturnia proles
 Obruit; at majus refero memoranda per aevum;
 Phoebus quove suos quoties perficere cursus,
 Atque Diana soror nullo concussa labore 70
 Inspicitur, quos aetas non superaverit ulla,
 Cuncta mihi parent, nihilo qui cuncta creavi.
 Solus imago Dei vitae coelestis origo
 Conditus a Nobis, vellem constaret in Orbe
 Purus Homo, tenerum quem nulla injuria Coeli 75
 Infestet, nec saevis morbis pestifer annus
 Terreat, hunc cupio; tandem sit formula nostrum,
 Et Deitatis honos: perpulchris grandia verbis
 Exponat secreta Poli, triplicemque sub una
 Majestate Deum veneretur, nostra superstes 80
 Clara propago Deo, nullo turpata pudore
 Sit sibi Conjugii, quo sedes impleat illas
 Prole sua, felix superi de culmine Mundi,
 O miserum! quas perdidit imperiosa voluptas,
 Tartarei Plutonis onus, temeraria virtus 85
 Innumeris comitata rogis per saecla cremandi
 Perpetuo sine fine virens constructor Olympi.
 Talia sic fatus; stat mox sententia dictis:
 Tollit humo Juvenem nitido splendore coruscum,
 Cujus pulchra vigor subito per membra volutans 90
 Aestuat, et venis divinus sanguis inundat
 Victuri cineres genitoris mole moveri
 Incipiunt, stupidi mirantes tecta Tonantis.
 Fervet odore Dei flavis e crinibus omnis
 Jam species, virtute sua, per saecla secunda; 95
 Splendida praefulget facies, oculusque Smaragdo
 Vel similis fulgore ferit vulgata per Orbem
 Aethera, post nitido solvi redolentia verba
 Vertice, spectabat laetus Jovis ore sereno
 Hunc pedibus properare sacris, circumtonat Orbis 100
 Gaudens, excelsi cupiat quod jussa Tonantis
 Unicus in terris Fenix implere relictus
 Spiritus aethereus, placidis notissima volvit
 Sensibus externis jam semina tradita Mundo;
 Constant ingenii vigor, et munuscula vitae 105

Interni sensus; comitatur gratia linguae
 Perpetuam mentem depressam tempore nullo.
 Principe pulchra Deo, quamvis producta sub axe
 Coelorum vigeat fixo, convexa meatu
 Temporis inspiciens, in tempore forma creata, 110
 Nec tamen hoc lumen decrescit, lassa vetustas
 Corporis at rapiet tandem peritura ruinam
     Condita cuncta Virum mirantur, ab ordine pulchro
 Adventasse suum Dominum gaudere coacta,
 Rectoremque Orbis nitidi stupefacta secundum 115
 Undique sic laeti blando sermone salutant.
 Primus ait Phoebus nondum defessa labore
 Membra premens generosus equis penetrantia murmur
 Aequareum, cujus merguntur et obruta Ponto
 Ubera in Hesperio quum pellit montibus umbras. 120
 Ore oraturus proprio sub nomine Gentis,
 Quarum pars tenet aevi nomen, tempore pars et
 Perditur, atque patrem verbis affatur amicis.
 Salve, chare Deo, domitor mi, celsa Tonantis
 Viscera, pulchre Parens, Terrarum gloria salve: 125
 Ad Te nunc venio Titan, qui tempora novi
 Qui status est Coelo, qua sidera lege moventur
 Ipse ego namque Deo duce Parcis stamina furtim
 Accipio, latos agilis sublatus ad axes
 Juppiter omnipotens me jussit sidera septem 130
 Ferre retro aeternos Coeli frenantia cursus,
 Et Mundi Secreta noto, Centrumque, Polosque
 Hic metior, Pater, ut radiis latissima regna
 Orbis temperet hoc propriis mea numine virtus.
 Principe mira Deo magno loquor; haec mihi nunc est 135
 Vis etiam, semper possim defessus ab ullo
 Motu quotidie conduci Phoebus anhelis
 Sollicitatus equis; fuscus visurus Hiberos
 Pallidus Oceani, quo frigida possidet umbras
 Tellus; Phoebe Soror mea, quam contemperat ore 140
 Vicino Terris, animis aeterna superbis:
 Atque Orientis iter repeto, compulsus habenis
 Velocis currus: reor admiraberis actus
 Ipse meos; tenebras luci, lucemque tenebris

Inspicies tribui; quare tibi talia dico, 145
Alme Pater, decus aethereum, stirps certa Tonantis
Te propter Deus hic statuit Nos; praecipe nostris
Numinibus: loquor haec nunc fulgidus ore benigno
Cunctorum ex voto, quae rerum Conditor ingens
Fecerit ex nihilo, omnia tandem dives habeto. 150

Conticuit dictis, grates persolvit et ille
Omnibus. At Rector Superum, Telluris, et Alti
Talia dicta movet: Nostrum generosa propago,
Sit tibi nomen Adam; felicitis tempora vitae
Invenies semper, me dum mea fata volutant, 155
Si tamen, ut nosces, nostra haec moderabere jussa
Ecce vides, quod te tam pulchrum nostra reliquit
Majestas Terris, cui Coelum, et sidera parent,
Totus et hic Orbis: me solum vertice recto
Aethera suspiciens; naturae conscius omnis 160
Laudibus excelsis tollas; per saecula felix
Ibis, quo te mittam nunc, nova gloria Gentis
Venturae, juvenis tali rarissimus aevo,
Altus et ingenio, facundo splendidus ore;
Nec tua sors est, hoc nostrum moderamen habeto. 165

Est Locus in Terris nitida purissimus aura
Trans Indos, ubi Phoebus fulgens primus anhelis
Sollicitatur equis, pulsurus sidera opaca
Nocte peregrino fulgentia lumine, dicto et,
Unde rubet ventura dies, placidissimus undis; 170
Deliciae Mundi, sunt et consortia, Divum
Elysii, Coelique Domus, felicibus oris
Casibus adversis vacuus; rutilantia flammis
Aurorae croceis sibi sunt sine fine benignis
Ora locis, solusque plaga defensus iniqua, 175
Possidet intactas aegris animalibus oras.
Non dolor, aut gemitus, vel mens incerta futuri
Advenire tibi poterunt, vel mortis imago.
Illic pura dies, illic saluberrimus annus,
Omnia te cingent quae lux aeterna serenat. 180

Postremo paucis perstringam plurima verbis
Perge, celer juvenis, visurus talia regna;
Illic egregios animos manet ultima sedes

Perpetuae vitae; Deus hanc, Naturaque finxit
 Te melior, voluit qua Te regione manere 185
 Legibus aeternis; sed serva jussa, fidemque
 Sancta Dei, si vis, ne tantum lumine torvo
 Inspiciat Juvenem, vel pulchris eximat oris;
 Et dum membra vigent, victura aut saecula cernent,
 Hoc volo servari: brevibus nunc suscipe nostri 190
 Consilii quid summa velit, cui credita semper
 Concupio vivat nullum peritura per aevum.
 Hoc tibi, Adam, cunctisque Bonis servandus in ista est
 Carne animus: medio loculo in regione serena
 Sed datur una arbos mihi dulcia mala relinquens, 195
 Extulit hanc Natura Deo molimine magno
 Mors, et vita manent te; quare vive secundus,
 Ne violata manus tua tangat in arbore fatum,
 Coelica quo possunt Nobis archana [sic] videri.
 Cuncta tuo arbitrio poteris praenosceret tandem 200
 Solus: in hoc vetito nolo sit cura salutis
 Ulla tibi. His dictis jussit, placidissimus heros
 Pergeret, optatas visurus lumine sedes
 Perpetuo, nunquam prius illis notus in oris.
 Quo audito, Vir dixit: Divum aeterna potestas, 205
 Omnipotens Genitor, nitidum quem Mundus adorat,
 Quamvis non sim dignus dici talis imago.
 Qualem me inspicio; tamen, o Deus, omnibus ipse
 Viribus efficiam, totum quod corde sereno
 Ipse sciam placuisse Tibi; et, si Juppiter alme, 210
 Videris externo voto turgescere pectus
 Nostrum, vel miserum transverso calle furentem
 Nosces, hoc nostrae naturae vita requiret,
 Non nostri vis cordis; nam sum jussa paratus
 Perficere, o lumen, cui clarum fulget Olympo, 215
 Qui solus lumen, qui virtus cuncta reservans
 Diceris, aeterno victurus Conditor Orbe,
 Me tibi commendo, mea nunc tibi fata relinquo
 His dictis, vultumque Dei veneratus herilem
 Mox tulit ante pedem juvenis generosus avitis. 220
 Porta patens Regni nitido splendebat eburno
 Dextra viro tenero, qua sic festinus adibat

Perpetuam Sedem, similem sibi, conscius aevi
 Venturi, claraeque parans exordia formae
 Ingreditur tandem, et Pario de marmore templum 225
 Erectum cernens, aurato vertice post hoc
 Aedem miratur, stellantia lumina solem
 Aequiparant tecto divino, immane columnis
 Topaticis fultum, laetus quo Numen adorat,
 Omnibus occurrit, quibus atria sacra coluntur, 230
 Postremo spirant altaria thure Sabaeo.
 Sic vitam degens clara statione superbit.
 Pulcher ut auratis oculis solet ire per arva
 Pavo vagans, temnensque suis fulgentia pennis
 Sidera; et inspectis pedibus gemit esse sub orbe 235
 Caelorum vivus: timeo tibi gloria gentis
 Ne eveniat nostrae juvenis sic candida proles
 Sedibus a Superum sit gloria summa Tonanti
 Omnibus in rebus, quas lata potentia Mundi
 Exequitur, quae scit, quid prodest, aut nocet Orbi. 240
 Quomque [sic] Deus miraretur sub tegmine Coeli
 Esse vagum Juvenem circum radiantibus astris
 Infra sidereum tectum contingere lucem
 Alternam nitidi superantem lumina Phoebi,
 Dixit: Virgo, volo, discriminis, atque pudoris 245
 Expers, connubio sancto, quo sancta voluptas
 Sit tibi, quaeque suis sic viscera moribus ornet.
 Hi duo sic placeant oculis per saecula nostris,
 Subdita sitque Viro mulier virtutis amore
 Ipsus [sic] Adam, et blandis castiget vocibus illam 250
 Ut decet egregios, quos nectare dulcior aura
 Expectare viros fertur, quo saecula teste
 Conjugii tanti cognoscent magna vigorem.
 His dictis subito jacuit sub mole soporis
 Tunc genitor, cujus superum successibus altis 255
 Fit Mulier gelida de costa evulsa latenter
 Eva Parens: in qua mox observatur imago
 Illius nostro exemplum memorabile Mundo,
 Pignus amicitiae sanctum, foedusque laborum
 Ambos alma fides nulla caligine tinctos 260
 Occupat, et divinus amor, tranquillaque Terris

Pax viget, ac liquido cedunt contagia Mundo;
Cessit pestis aquis, cessit Pirata profundo,
Nulla datur tremulo Neptuno nautica Pinus;
Tellus cuncta tulit, sunt aurea saecula, nulli
Murmur erat vulgo; sed sic plebs illa fidelis
Spectabat Superos tali statione reposta.
Felix illa quies, felicia tempora, quorum
Lucida perpetuo splendebat lumine virtus.

265

11. Popis literature

- Lovorka Čoralić, „Divnići, Šižgorići, Vrančići ... Tragovima šibenskih patricija u Mlecima“, *Povijesni prilozi*, 24, 24 (2003.), str. 149 – 169.
- Krešimir Čvrljak, „Humanist, polihistor i filozof Ivan Polikarp Severitan Barbula Šibenčanin i njegov komentar Seneki pogrešno atribuiranih etičkih distiha Dionizija Katona (1472 – ?)“, *Prilozi za istraživanje filozofske baštine*, 12, 1 – 2 (23 – 24) (1986.), str. 177 – 217.
- Erik Z. D. Ellis, B. A.: *Petrarch's Africa I-IV: A Translation and Commentary*, str. 1.
Internetska stranica: https://beardocs.baylor.edu/xmlui/bitstream/handle/2104/5144/erik_ellis_masters.pdf?sequence=1 (datum pristupa 20. 2. 2014)
- Branimir Glavičić, „Epika Ivana Polikarpa Severitana“, *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 17, 1 (1991.), str. 191 – 206.
- James Hankins, „Petrarch and the Canon of Neo-Latin Literature“. Internetska stranica: <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:3342975> (datum pristupa 20. 2. 2014)
- Klaudije Klaudijan, *Carmina minora* 27. Internetska stranica: <http://www.mqdq.it/mqdq/home.jsp>
- Đuro Körbler, *Jakov Bunić Dubrovčanin: latinski pjesnik (1469. – 1534.)*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1910.
- Stjepan Krasić, „Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 3, 5 – 6 (1977.), str. 1 – 78.
- Bratislav Lučin, „Marulićev Klaudijan“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 2, 2 (2007.), str. 217 – 236.
- Bratislav Lučin, „*Studia humanitatis* u Marulićevoj knjižnici“, *Colloquia Maruliana*, 6 (1997.), str. 170 – 201.
- Miroslav Pantić, „Rukopisi negdašnje biblioteke Bizaro u Historijskom institutu u Dubrovniku“, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, 8/9 (1962.), str. 557 – 596.
- Francesco Petrarca, *Africa*. Internetska stranica: http://www.bibliotecaitaliana.it/indice/visualizza_testo_html/bibit000921
- Francesco Petrarca, *Epistolae metricae*. Internetska stranica: http://www.classicitaliani.it/petrarca/poesia/epistole/epistolae_lexis.htm
- Ivan Polikarp Severitan, *Monoregija*, Golden marketing i Narodne novine, Zagreb, 1998.
- Ivan Polikarp Severitan, *Solimaidos libri tres*, Venecija, 1522.

Battista Spagnoli Mantovano, *De Areopagitae conversione, vita et agone*. Internetska stranica: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2011.01.0044%3Asection%3D3>

Michael M. Tavuzzi, *Renaissance Inquisitors: Dominican Inquisitors and Inquisitorial Districts in Northern Italy, 1474 – 1527*, Laiden; Boston: Brill, 2007.

Mirko Tomasović, „Hrvatska renesansna književnost u europskom kontekstu“. Internetska stranica: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/tomasovic.htm> (datum pristupa 20. 2. 2014)

Milivoj Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2002.

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, rkp. D. a. 18.